

SLOVENSKI KMETIJSKO OKOLJSKI PROGRAM

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

BAT	Best Available Technology (Najboljša razpoložljiva tehnologija)
CAP	Common Agriculture Policy (Skupna kmetijska politika)
Cd	Kadmij
CORINE	Coordination of information on the environment
Cr	Krom
ČZP	Časopisno založniško podjetje
EAGGF	European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad)
EEA	European Environmental Agency (Evropska agencija za okolje)
EU	Evropska unija
Fe	Železo
GVŽ	Glava velike živine
ha	Hektar
IACS	Integrated administration and control system (Integrirani administrativni in kontrolni sistem)
IBA	Important Bird Areas (Mednarodno pomembna območja za ptice)
idr.	In drugo
ipd.	In podobno
itd.	In tako dalje
IUCN	International Union of the Conservation of Nature (Mednarodno združenje za ohranjanje narave)
K	Kalij
k.o.	Katastrska občina
kg	Kilogram
KGZ	Kmetijsko gozdarska zbornica
KMG	Kmetijsko gospodarstvo
LFA	Less favoured areas (Območja z omejenimi dejavniki)
MID	Medresorski identifikator dejavnosti
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
Mn	Mangan
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
N	Dušik
Na	Natrij
NH ₄	Amonij
NO ₃	Nitrat
NPVO	Nacionalni program varstva okolja
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj)
Pb	Svinec
RS	Republika Slovenija
SAPARD	Special Action for Pre-accession Measures for Agriculture and Rural Development (Predpristopni program za kmetijstvo in razvoj podeželja)
SIPS	Slovenska integrirana pridelava sadja
SIT	Slovenski tolar
SKOP	Slovenski kmetijsko okoljski program
Št.	Številka
URSPK	Uprava Republike Slovenije za pospeševanje kmetijstva
US	Ustavno sodišče
Zn	Cink
ZVNKD	Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine

1.1 Odgovorni nosilci in delovna skupina

Odgovorni nosilec programa je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, v delo pa je bilo vključeno tudi Ministrstvo za okolje in prostor ter nevladne organizacije (Biotehniška fakulteta, Kmetijski inštitut Slovenije, Kmetijsko gozdarska zbornica RS). Delovno skupino je imenoval minister za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano z odločbo v naslednji sestavi:

- Marta HRUSTEL MAJCEN, univ. dipl. inž., vodja delovne skupine, MKGP
- mag. Jana PAULIN, univ. dipl. inž., MKGP
- Silvester KRANJEC, univ. dipl. inž., MKGP
- Darja KROPIVŠEK, univ. dipl. inž., MKGP
- dr. Andrej UDOVČ, Biotehniška Fakulteta - Oddelek za agronomijo
- Marko ZUPAN, univ. dipl. inž., Biotehniška Fakulteta - Oddelek za agronomijo
- dr. Marija MARKEŠ, Triglavski narodni park
- Gregor ŠLIBAR, univ. dipl. inž., MKGP
- Kristjan VREČKO, univ. dipl. inž., MKGP
- mag. Neva PAJNTAR, URSPK
- Jože VONČINA, dipl. inž., Kmetijska svetovalna služba
- Milka KOREN, kmetica
- dr. Jože VERBIČ, Kmetijski inštitut Slovenije
- prof. dr. Mirko LESKOŠEK
- Igor TUMPEJ, Kmetijska svetovalna služba
- Alma VIČAR, univ. d.i.a.
- Franci ZIDAR, prof., Kozjanski park
- mag. Inga TURK, MOP
- Stane PETERLIN / Andrej BIBIČ univ. dipl. inž., MOP
- Mira IVANOVIČ, univ. dipl. inž., ZVNKD Novo mesto
- Alja GROŠELJ, ZVNKD Piran
- Lara JOVAN, ZVNKD Ljubljana

1.2 Povzetek

Strateške usmeritve Slovenskega kmetijsko okoljskega programa določa program reforme kmetijske politike (MKGP, 1998) v sklopu drugega stebra reforme, ki se nanaša na prestrukturiranje kmetijstva. Celoten program pomeni bistveni napredek od uveljavljenih oblik gospodarjenja in prehod na okolju bolj prijazne načine kmetovanja. Uvajanje Slovenskega kmetijsko okoljskega programa utemeljuje tudi dejstvo, da cilji kmetijske strukturne politike že precej časa niso več ozko proizvodno usmerjeni, ampak upoštevajo tudi ekološke, socialne in prostorsko poselitvene vidike podeželja. Slovensko kmetijstvo se tako tudi na tem področju prilagaja zahtevam EU, saj Slovenski kmetijsko okoljski program omogoča postopen prehod na programe podpor v EU ter ob vstopu Slovenije v EU tudi pridobitev sredstev iz EU skladov za te namene.

Slovenski kmetijsko okoljski program, katerega namen je popularizacija kmetijske pridelave, ki bo ustrezala potrebam potrošnikov ter varovala zdravje ljudi, zagotavljala trajnostno rabo naravnih virov in omogočala ohranjanje biotske pestrosti ter značilnosti slovenske krajine, je s posebnim poudarkom na okoljski komponenti razdeljen na tri osnovne skupine, ki določajo naravo in vsebino ukrepov neposrednih plačil:

- I. skupina: zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje (9 ukrepov),
- II. skupina: ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine (8 ukrepov),
- III. skupina: varovanje zavarovanih območij (5 ukrepov).

V IV. skupino sta vključena izobraževanje in promocija, ki sicer nista zasnovani kot ukrepa. Izobraževalni programi bodo namenjeni kmetom ter uslužbencem državne uprave in javnih zavodov. Sodelovanje v procesu izobraževanja bo za kmete, ki bodo vključeni v kmetijsko okoljski program, obvezno. S promocijskimi aktivnostmi bo Slovenski kmetijsko okoljski program in njegov pomen predstavljen širši javnosti, pri čemer bodo potrošniki informirani tudi o novostih in kakovosti sonaravno pridelanih kmetijskih proizvodov in živil.

Upravičenci do tovrstnih neposrednih plačil so kmetijska gospodarstva, ki izvajajo enega ali več ukrepov. Pristop v program je prostovoljen, kmetje sami izberejo katere ukrepe bodo izvajali na delu ali celotni kmetiji. Nato pa velja petletna pogodbeni obveznost za izvajanje programa med MKGP in nosilcem kmetijskega gospodarstva.

Pravna podlaga Slovenskega kmetijsko okoljskega programa je zakon o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 54/00) s podzakonskimi akti, posredno pa se program nanaša še na vrsto predpisov s področja varovanja okolja, zdravstva, veterine. S Slovenskim kmetijsko okoljskim programom se hkrati usklajuje pravni red Slovenije s pravnim redom EU na področju kmetijstva, posebno strukturnih ukrepov v kmetijstvu in dodeljevanja podpor (uredba Sveta (EC), št. 1257/99 o podpori razvoju podeželja preko Evropskega kmetijskega usmerjevalnega in jamstvenega sklada - EAGGF).

Z namenom kontinuiranega spremljanja izvajanja pogodbenih obveznosti se bodo v okviru Slovenskega kmetijsko okoljskega programa informacije o izvajanju ukrepov zbirale na podlagi monitoringa in ocenjevanja. Ker vsi parametri, na katere vplivajo kmetijski ukrepi niso takoj merljivi, so za posamezne ukrepe v programu opredeljeni tudi kontrolni (kratkoročni) in dolgoročni indikatorji, na podlagi katerih bodo ocenjeni učinki kmetijsko okoljskih ukrepov.

2.1 Osnovni podatki⁽¹⁾

Slovenija je izrazito tranzitna srednje evropska država, ki leži na pomembnem prometnem prehodu iz območja Alp proti Balkanu, oziroma iz Podonavja proti Sredozemlju. Na severu meji na Avstrijo (dolžina meje 330 km), na zahodu na Italijo (280 km), na vzhodu na Madžarsko (102 km) in na jugu na Hrvaško (670 km).

Skupna površina Slovenije znaša 20.273 km², od katere je po uradnih statističnih podatkih gozda 56,5%, kmetijskih površin 38%, voda 0,6%, skal 1,8%, urbaniziranih površin (pozidane površine, ceste, železnice) 3% in neopredeljenih površin 0,1%. Po podatkih CORINE gozd pokriva 62% ozemlja države, kmetijskih površin pa je 32,5%. Dolžina slovenske obale Jadranskega morja znaša 46,6 km.

Slovenija leži na stičišču štirih velikih evropskih pokrajinskih enot: Alp, Panonske nižine, Dinarskega gorstva in Sredozemskega morja med 46° severne zemljepisne širine in 15° vzhodne zemljepisne dolžine. Slovenija je tako dežela hitrih pokrajinskih sprememb, saj se na razmeroma kratkih razdaljah izmenjujejo submediteranska (8%), dinarsko kraška (26%), predalpska (31%), alpska (12%) in subpanonska (23%) regija.

Po popisu iz leta 1910 je v Sloveniji živel 1.321.098 prebivalcev oziroma 65 na km². V letu 1999 je število prebivalcev znašalo 1.987.755, povprečna gostota prebivalstva na km² pa 98. Povečini enakomerna rast prebivalstva se je po letu 1981, ko je koeficient naravnega prirasta na 1000 prebivalcev znašal 5,4, upočasnila. Po projekciji Statističnega urada RS naj bi v Sloveniji živel 1.967.143 prebivalcev v letu 2001, 2.008.675 v letu 2011 in 2.019.399 v letu 2020.

Za poselitev je značilna izrazita razpršenost, poleg številnih majhnih naselij (do 200 prebivalcev), so večja naselitvena jedra le v večjih kotlinah in dolinah, saj imata nad 100.000 prebivalcev le mesti Ljubljana (okoli 300.000) in Maribor (okoli 103.000). Večina ljudi živi na podeželju, v vaseh in mestih, ki so s podeželskim prostorom neposredno povezana. Delež aktivnega prebivalstva se giblje okoli 40%. Delež zaposlenih v sekundarnih, terciarnih in kvartarnih dejavnostih pa se povečuje predvsem zaradi zmanjševanja deleža kmečkega prebivalstva, ki dosega približno 6%.

⁽¹⁾Statistični letopis Republike Slovenije 2000. Statistični urad Republike Slovenije, 2000

2.2.1 Podnebne razmere

Za Slovenijo je značilen prehod med sredozemskim in celinskim podnebjem Srednje Evrope z zelo raznolikimi podnebnimi razmerami. Na jugozahodu države je čutiti sredozemski vpliv podnebja z vročimi in suhimi poletji ter milimi zimami. Na severu in severozahodu je podnebje gorsko, poletja so mila in zime ostre. V osrednji Sloveniji je podnebje kontinentalno, z mrzlimi zimami in toplimi poletji. Vsi ti vplivi pa se med seboj prepletajo, kar vodi do velikih klimatskih razlik na zelo majhnih razdaljah. Zelo razgiban relief, skupaj s splošno cirkulacijo atmosfere, topografskimi značilnostmi širše okolice, kot so morje, Alpe in Panonska nižina, močno vpliva na klimo Slovenije. Tako morje skupno z reliefom odločilno vpliva na razporeditev temperatur in količine padavin, Alpe so v glavnem vzrok šibkim vetrovom v osrednjem delu Slovenije, Panonska nižina pa vpliva na kontinentalnost klime, kar se še posebno kaže v letni razporeditvi padavin. Občutne so tudi razlike v letni porazdelitvi temperature zraka, količini sončnega obsevanja, višini snežne odeje, vetrovnih značilnostih. Lastnosti zemeljske površine se v splošnem malo spreminjajo, saj so tla praktično povsod pokrita z gozdovi oziroma s travo ali kulturnimi rastlinami, zato le malo vplivajo na nastanek makroklimatskih razlik.

Povprečna letna količina padavin se giblje od 800 mm na vzhodu do več kot 3000 mm na severozahodu. Na obali doseže povprečna letna količina padavin (vključno s snegom) 1000 mm, v večini države pa okoli 1600 mm. V južnih Julijskih Alpah je padavin več (2600 mm), na severovzhodu države, kjer je podnebje bolj celinsko pa manj (800 mm). V večini osrednjega in zahodnega dela Slovenije v povprečju pade 1250 do 1750 mm padavin letno.

Količina padavin v vegetacijskem obdobju od aprila do septembra je zelo neenakomerno razporejena. Bolj namočeni so centralni predeli (600 do 800 mm) ter gorski masivi (900 do 1600 mm). Proti vzhodu količina padavin postopoma pada in znaša v Prekmurju pod 500 mm. Tudi Koprsko prejme okoli 500 mm padavin, medtem ko jih Goriška dobi nad 800 mm.

Različne kmetijske rastline različno prenašajo krajša ali daljša obdobja z zmanjšano količino vode v tleh. Količina rastlinam dostopne vode v tleh se giblje med 60 l/m³ tal v lažje teksturnih tleh in 210 l/m³ tal v težje teksturnih tleh. Podtalnica na večini kmetijskih tal v Sloveniji ni tako visoka, da bi jo rastlinske korenine lahko izrabljale, zato je pomembno polnjenje talnega vodnega rezervoarja do globine 60 cm s padavinami in z namakanjem. V 30-letnem obdobju (1961-1990) je nastopila suša v celotnem vegetacijskem obdobju od aprila do septembra največkrat le na obalnem delu Primorske in v Prekmurju. Povprečni primanjkljaji vode za kmetijske rastline v tem času so bili od 86 do 170 mm. Ker so v poletnem času vremenske razmere z visokimi temperaturami in manjšo količino padavin vse pogostejše, je pričakovati, da bo suša v prihodnje prizadela tudi druga območja v državi. Tako je bilo v letu 2000 zaradi suše prizadeto praktično celotno ozemlje Slovenije⁽⁴⁾.

Tudi temperature so močno različne, saj kolebajo med -34,5° C (Babno polje) in 40,7° C (Krško). Srednja letna temperatura zraka se giblje med 8 in 10° C. Povprečna januarska temperatura zraka znaša -2° C, povprečna julijska pa 21° C.

⁽¹⁾ Statistični letopis Republike Slovenije 2000. Statistični urad Republike Slovenije, 2000

⁽²⁾ Hočevar, A. Nekaj osnovnih podnebnih značilnosti Slovenije. Sodobno kmetijstvo (1980)1, s. 34-39

⁽³⁾ Pregled učinkovitosti okoljske politike - Slovenija. Organizacija združenih narodov, Komisija za Evropo, 1996

⁽⁴⁾ Analiza sušnega obdobja v letu 2000. Republika Slovenija, Ministrstvo za okolje in prostor - Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije, 2000

Srednja temperatura zraka v vegetacijskem obdobju april-september se v povprečju giblje med 14 in 16° C. Z višjimi temperaturami izstopajo skrajni zahodni (nad 18° C) ter vzhodni kraji (16 do 18° C). Obdobje s srednjo dnevno temperaturo nad 5° C v veliki večini ravninskega dela Slovenije traja 220 do 240 dni in v vzhodnih predelih preko 240 dni, v skrajnih zahodnih delih pa se podaljša na 280 dni. Obdobje s srednjimi dnevnimi temperaturami nad 10° C traja 180 do 160 dni skoraj povsod v Sloveniji.

V večjem delu Slovenije z nadmorskimi višinami nekaj 100 m se pojavlja zadnja slana spomladi, v povprečju konec aprila ali na začetku maja, z izjemo Primorske, kjer nastopa v povprečju konec marca. V pretežnem delu notranjosti države se prva jesenska slana pojavi v prvi polovici oktobra. Obdobje brez slane je najdaljše v Primorju (Koper - 236 dni), v notranjosti traja v povprečju 150 do 170 dni, v Alpah pa ga na nadmorski višini 2500 m sploh ni več.

Vreme se včasih spreminja na razdalji nekaj 100 m, kar ob določenih drugih rastnih razmerah povzroči izredno neizenačene pogoje za obdelavo tal, rast rastlin in kmetijske dejavnosti, ki so od tega odvisne. Sicer pa so razmere za kmetijsko dejavnost podobne kot v srednje evropskem prostoru, le da se hitreje in bolj očitno spreminjajo.

2.2.2 Vode

Slovenija je bogata z vodnimi viri, podtalnico in izviri, ki so pomembni viri zelo kakovostne in čiste pitne vode. Ozemlje Slovenije je razdeljeno na šest glavnih porečij z rekami Muro, Dravo, Savo, Sočo, Dragonjo in Krko. Večina rek odteka proti Donavi (okoli 80%), nekatere pa se izlivajo v Jadransko morje (okoli 20%). V Črno morje se odvodnjava 16.500 km² ozemlja, v Jadransko morje pa 3.750 km².

Mnoge slovenske reke imajo značilnosti kraških vodotokov, veliko voda je tudi ledeniškega izvora, predvsem v visokogorskem svetu. Najdaljša reka je Sava (221 km), ki odvaja vode z več kot polovice ozemlja v Donavo in Črno morje.

Podzemni vodonosniki, od koder se črpa pitna voda, so večinoma plitvi in locirani v aluvialnih dolinah vodotokov, ki so pretežno tudi kmetijska območja z intenzivno poljedelsko proizvodnjo. Glavni podzemni vodonosniki v Sloveniji se nahajajo v vzhodnem delu vzdolž reke Drave in Mure, v osrednjem delu vzdolž reke Savinje in Save ter v zahodnem delu vzdolž reke Vipave in Soče. Za kraško območje je značilno ponikanje padavinskih voda in površinskih vodotokov v kraške vodonosnike. Hidrološka posebnost Slovenije pa so presihajoča jezera. Največje takšno jezero je Cerkniško jezero (24 km²), ki je ob obilnejših padavinah jezero (jeseni, pozimi), v bolj sušnih obdobjih leta pa so to kmetijske površine. Večinoma so te površine obdelani travniki z značilno in bogato floristično sestavo, ki so mestoma obogateni še s stalnimi mokrišči, ki predstavljajo izredne habitate tudi endemičnim ter številnim ogroženim rastlinskim in živalskim vrstam.

Za hidrološki profil so značilni hudourniki in poplavne ravnice. Številna območja v državi so izpostavljena eroziji in poplavam. V Sloveniji je poplavno ogroženih 71.500 ha površin, od tega je skoraj 93% površin v Donavskem in okoli 7% v Jadranskem porečju. Za zaščito pred pogostimi poplavami je bilo okoli 10% nižinskih voda (2.490 km rečnih poti) reguliranih. Kot naravna dediščina je zavarovanih 800 km vodotokov, svoj naravni videz pa ohranja 23.310 km vodotokov.

2.2.3 *Relief*

Slovenija je pretežno gorata dežela. Največji delež slovenskega ozemlja se uvršča v alpski svet, ki obsega tri gorske skupine. Na severozahodu se razprostirajo apneniško dolomitne Julijske Alpe z vrhovi nad 2000 m, od katerih je najvišji vrh Triglav (2864 m). Ob meji z Avstrijo so Karavanke, kjer je najvišji vrh Stol (2236 m). Kamniško Savinjske Alpe z najvišjim vrhom Grintavcem (2558 m) pa se raztezajo južno od Karavank. Razčlenjenost alpskega sveta povečujejo tudi številne globoko vrezane ledeniške rečne doline, na visokih planotah pa visokogorski kras z značilnimi površinskimi oblikami, jamami in brezni.

Slovenska morska obala leži na tistem delu Sredozemlja, kjer se medcelinsko morje najgloblje zajeda v Srednjo Evropo. Naravne posebnosti obale sta Strunjanski klif in krajinski park Sečoveljske soline, ki je kot mokrišče zavarovan v okviru Unescove ramsarske konvencije.

V tem delu Slovenije se menjavajo nižje apneniške kraške planote in ravniki s flišnimi pokrajinami. Na površju so številne kraške vrtače in udornice, v podzemlju pa so značilne jame in brezna. To območje je z ostrim kraškim robom ločeno od visokih dinarskih planot, ki proti vzhodu preidejo v nizke zakrasele planote (Suha Krajina), ravni (Bela Krajina) ter gričevje. Med planotami, kjer skoraj ni stalnih površinskih vodotokov, so kraška polja s ponikalnicami in presihajočimi jezери. Območje dinarskega gričevja je reliefno razgibano, zelo gozdno in manj naseljeno, zato pa toliko bolj zanimivo za divjad in velike zveri.

Na vzhodu in severovzhodu Slovenije se razširja panonska nižina z najbolj rodovitno kmetijsko zemljo. Reke Mura, Drava in Sava s pritoki so nasule obsežne prodnate ravnine, ki jih obrobajo razgibana gričevja Slovenskih goric, Haloz ter Dravinjskih in Posotelskih goric. Naravno bogastvo tega predela so mineralne in termalne vode, obrobna gričevja pa so vinorodno področje.

Severozahodni del Slovenije sega v Panonsko nižino z značilno ravnino, rečnimi meandri in redkimi panonskimi osamelci ter obrobnim gričevjem.

2.2.4 *Tla in geomorfološka podlaga*

Ker so v Sloveniji dejavniki nastanka in razvoja tal, predvsem geološka podlaga in klima ter razgiban relief, zelo raznoliki, tudi tla odražajo to ekološko pestrost.

V goratih alpskih predelih Slovenije prevladujejo plitva skeletna tla s slabo razgrajeno organsko snovjo, večinoma so to litosoli in prhninaste rendzine na apnencih in dolomitih, redkeje tudi rankerji na silikatnih kamninah.

Na nižje ležečih predelih goratega območja Alp in Dinaridov so poleg rendzin in nekoliko večjega deleža rankerjev prisotne tudi različne vrste izpranih tal, kot so rjava izprana tla, na dobro propustnih silikatnih peščenih podlagah pa zelo redko tudi podzoli. Na nepropustnih podlagah se pojavljajo glejna in šotna tla.

V osrednji Sloveniji in na Dolenjskem so se na ravninah in v gričevju razvila srednje globoka, dobro strukturna in ponekod tudi izprana tla. Na pretežno apnenčevi in dolomitni matični podlagi se pojavlja združba rendzin in rjavih pokarbonatnih tal. Na mehkih karbonatnih kamninah so nastala evtrična rjava tla, na nekarbonatnih kamninah pa distrična rjava tla. Na obsežnih dolinskih nanosih fluvio-glacialnega proda prevladujejo evtrična rjava tla, na nanosih s finejšo teksturo pa prevladujejo različne razvojne oblike hidromorfni tal.

V Prekmurju so pogosta hidromorfna tla, kjer se psevdogleji in gleji prepletajo z distričnimi rjavimi tlemi na nekarbonatnih nanosih reke Mure.

V severnem delu Primorske so na malo karbonatnem flišu ob Vipavski dolini prisotna evtrična rjava tla, na nekarbonatnem flišu Brkinov pa distrična rjava tla. V Vipavski dolini prevladujejo obrečna tla. Na apnencih, se poleg rendzine in rjavih pokarbonatnih tal, pojavi tudi terra rossa.

V južni Primorski močno prevladuje karbonatni fliš z regosolom, karbonatno rendzino in evtričnimi rjavimi tlemi.

Nižine severovzhodne Slovenije pokrivajo nanosi nekarbonatnega proda z distričnimi tlemi. Na finejših nanosih so se razvili psevdogleji in gleji. Akrična tla pa so posebna značilnost Bele Krajine.

Za kmetijsko proizvodnjo so primernejša samo tla z ugodnimi fizikalnimi, kemijskimi in biotskimi lastnostmi, ki se poleg tega nahajajo v nižinskih predelih. Najboljših kmetijskih tal je v Sloveniji le okoli 300.000 ha in se predvsem nahajajo v ravninah, ki so po naravnih danostih tudi najboljši kmetijski prostor v Sloveniji. Iz pedološke karte Slovenije izhaja, da so najpogostejši talni tipi, na katerih najdemo tudi kmetijske površine, naslednji:

- distrična rjava tla 410.392 ha,
- evtrična rjava tla 300.818 ha,
- jerovica 247.272 ha,
- obrečna tla, evtrična 47.955 ha,
- obrečna tla, karbonatna 21.506 ha,
- rigolana tla 18.255 ha,
- rjava karbonatna tla 13.276 ha.

2.3 Struktura kmetijstva^{(1) (2)}

Slovensko kmetijstvo se je po drugi svetovni vojni razvijalo v posebnih političnih in gospodarskih razmerah, kar se odraža tudi v njegovi agrarni strukturi, pridelavi in tržnih zakonitostih. Izoblikovali sta se dve zelo različni obliki kmetijske proizvodnje: družbeno kmetijstvo na velikih gospodarstvih in zasebno kmetijstvo na majhnih kmetijah. Neugodna velikostna struktura se še vedno odraža v slabši storilnosti in nižji intenzivnosti pridelave, ki zmanjšuje konkurenčno sposobnost slovenskega kmetijstva v primerjavi z evropskim in svetovnim. Pred drugo svetovno vojno je bila velikostna struktura kmetij precej podobna drugim evropskim državam. Danes velikost večine slovenskih kmetij ne omogoča polne zaposlitve družinske delovne sile. Velik delež prebivalstva sicer živi na kmečkih gospodarstvih (po ocenah okoli ena četrтина vsega prebivalstva), vendar je le okoli 12% kmečkega prebivalstva aktivnega v kmetijstvu, okoli 50% kmetij pa pridobiva dohodke tudi iz nekmetijskih dejavnosti. Majhnost in razdrobljenost posesti dražita pridelavo, ostarelost in nizka izobrazbena raven ter lastniški problemi (denacionalizacija) pa otežujejo strukturne spremembe.

V Sloveniji je bilo v letu 2000 registriranih 96.669 družinskih kmetij in 132 kmetijskih podjetij. V zasebni lasti je več kot 90% kmetijske zemlje, kmetijska podjetja pa gospodarijo z manj kot 6% kmetijskih površin. Povprečna velikost družinskih kmetij glede na površino kmetijskih zemljišč v uporabi je 4,8 ha, kmetijskih podjetij pa 220,7 ha.

⁽¹⁾ Statistični letopis Republike Slovenije 2000. Statistični urad Republike Slovenije, 2000

⁽²⁾ Statistične informacije. Kmetijstvo in ribištvo. Statistični urad Republike Slovenije, 2000

Kmetijstvo, ki v Sloveniji v zadnjih letih prispeva manj kot 4% bruto domačega proizvoda in zaposluje približno 6% aktivne delovne sile, ima kot pomemben razvojni, socialni in politični dejavnik podeželja večji družbeni pomen, kot je razvidno le iz statističnih podatkov o bruto domačem proizvodu.

Naravne danosti za kmetijsko pridelavo so v Sloveniji razmeroma neugodne. Za državo so značilni velika gozdnatost in majhen delež kmetijske zemlje v skupni površini, neugoden relief, zaradi katerega je precej kmetijskih površin na območjih s težjimi pridelovalnimi razmerami, velik delež travnatih površin ter majhen delež njiv v strukturi rabe kmetijske zemlje. V območju z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo je kar 75% kmetijske zemlje, dve tretjini kmečkega prebivalstva pa živita in gospodarita na kmetijah s težjimi pridelovalnimi razmerami. V ravninah in rodovitnih delih kotlin in ravnin se nahaja slaba četrtina vse kmetijske zemlje. Naravne danosti, ki so sicer še primerne za trajne nasade, pridelavo raznovrstnega sadja in kakovostnega vina, vplivajo na manjšo proizvodno sposobnost kmetijstva in ožijo izbor kultur ter s tem otežujejo prilagodljivost tržnim razmeram in dražijo pridelavo. Problem predstavlja tudi zaraščanje kmetijske zemlje, saj se je v zadnjih desetletjih zaraslo okoli 140.000 ha zemljišč, ta trend pa se še kar povečuje. V letu 1991 je površina njiv na prebivalca znašala 1.000 m², v letu 1999 pa 860 m². Po uradnih statističnih podatkih je bilo v letu 2000 v uporabi 517.923 ha kmetijskih zemljišč, kar je za 3,5% več kot v letu 1999. Njive in vrtovi obsegajo okoli 33% kmetijskih zemljišč v uporabi, travniki in pašniki skoraj 61%, sadovnjaki 2,6% in vinogradi dobre 3%.

Slovenija je neto uvoznik agroživilskih izdelkov. Pokritost uvoza z izvozom je le približno 45%. Nizke stopnje samooskrbe so značilne za olje, žita, sladkor in prašičje meso. Stalni presežki so le pri hmelju, v perutninarstvu in pridelavi mleka, pomembnejši izvozni proizvodi pa so tudi kakovostno goveje meso in mesni izdelki, kakovostno vino in pivo.

2.3.1 Živinoreja

Najpomembnejša panoga slovenskega kmetijstva je živinoreja, ki v strukturi končne kmetijske pridelave predstavlja več kot dve tretjini vrednosti, pri čemer ima največji delež govedoreja, sledita pa ji perutninarstvo in prašičereja. Reja drobnice, konjereja, kuncereja, čebelarstvo, in ribogojstvo so manj razširjene panoge. Živinorejska prireja se v celoti preusmerja v bolj ekonomične oblike reje, kjer se upoštevajo tudi etološke in okoljske zahteve.

Govedorejo narekujejo že naravne danosti z velikim deležem travinja. Reja goveda je praviloma kombinirana za mleko in meso. Govedo se večinoma redi na zasebnih kmetijah, predvsem v območjih z omejenimi dejavniki, kjer redijo dve tretjini vsega goveda in pridelajo več kot polovico mleka in mesa. Število živali se v zadnjih desetih letih zmanjšuje, prav tako tudi obseg prireje. Stopnja koncentracije reje na kmetijah je v splošnem nizka. Kmetijska podjetja so v letu 2000 redila le 3% vse govedi, v hlevih družinskih kmetij pa je bilo skoraj 97% vseh živali. Na govedorejskih kmetijah v povprečju redijo 8 glav govedi. Na večjih, bolj specializiranih kmetijah, kakor tudi kmetijskih podjetjih pa je stopnja intenzivnosti bistveno večja od povprečja. Prevladujoča usmeritev kmetij v kombinirano prirejo mleka in mesa se kaže tudi v pasemski sestavi. Prevladuje reja svetlo lisaste (56 do 85%) in sivo rjave (okoli 30%) pasme goveda, medtem ko je reja črnobelega pasme manj razširjena (12-14%). Delež čistih mesnih pasem in križancev je razmeroma majhen. V manjšem obsegu govedorejci redijo tudi avtohtone pasme goveda, kot so: cikasto govedo, istrsko govedo in slovensko sivo rjavo govedo.

V Sloveniji sta razširjeni farmska reja prašičev in reja prašičev na kmetijah, pri čemer je delež zasebnega kmetijstva večji. Na družinskih kmetijah so v letu 2000 redili kar 65% vseh prašičev. Na kmetijah je sicer razširjena predvsem ekstenzivna reja, z visokim deležem lastne krme, medtem ko so velike prašičje farme, z rejo sodobnih mesnatih pasem in majhnim deležem pridelane krme, bolj specializirane. Pasemska sestava prašičev je zelo raznolika. Prevladujejo pasme švedski landras, nemški landras in razni križanci, po obsegu manjša pa je reja pasem, kot so: veliki Yorkshire, duroc in pietrain. Kot edina slovenska avtohtona pasma prašičev se v okviru Programa genske banke ohranja pasma krškopoljski ali črnopasasti prašič.

Najhitrejši razvoj je v povojnem obdobju doživel perutninarstvo. Proizvodnja je organizirana v obliki kooperacijske reje pri zasebnikih, ki jo vodijo specializirana perutninska podjetja. V zadnjih letih se je povečala tudi predelava perutninskega mesa in pestrost te ponudbe. V strukturi reje prevladuje reja pitovnih piščancev (okoli 60%) in reja kokoši nesnic (okoli 27%). Razen manjšega deleža slovenske avtohtone pasme jerebičaste štajerke, v reji prevladujejo križanci iz uvoza.

Drobnica je v obdobju po drugi svetovni vojni skoraj izginila, vendar se število ovac v zadnjem desetletju ponovno povečuje. Reja drobnice je razširjena predvsem na družinskih kmetijah, na katerih so v letu 2000 redili trikrat več ovac (76%) kot koz (24%). Prevladuje mesna reja drobnice, ponekod tudi mlečna. Ovčje in kozje mleko se povečini predeluje in direktno trži na kmetijah. Populacija ovac je večinoma sestavljena iz avtohtonih pasem jezersko solčavske ovce, bovške ovce, istrske pramenke in belokranjske pramenke. Pri kozjereji prevladuje smasti in sanski tip koze, medtem ko je avtohtona pasma drežniške koze manj razširjena.

Pri konjereji stopa v ospredje reja toplokrvnih športnih konjev in reja konjev za rekreacijo. Še vedno prevladuje reja avtohtonega slovenskega hladnokrvnega konja, organizirana pa je tudi reja haflingerja kot rekreativnega in delovnega konja v predalpskem območju Slovenije. V manjšem obsegu je v reji zastopana tudi pasma slovenski kasač, reja avtohtonega posavskega konja pa poteka predvsem z namenom ohranjanja te pasme. Simbol slovenske konjereje je avtohtoni lipicanec.

Čebelarstvo ima v Sloveniji zelo dolgo tradicijo, vendar je poklicnih čebelarjev malo. Količina pridelanega medu niha med leti med 12 in 20 kg na panj. Poleg medu veliko čebelarjev pridobiva še cvetni prah, matični mleček in propolis. V zadnjih letih je oživela tudi proizvodnja matic, ki ponovno postajajo izvozno zanimive. Že v prejšnjem stoletju pa je bila zelo razširjena trgovina s čebelami in maticami avtohtone kranjske čebele (*Apis mellifera Carnica*).

Reja pasemskih kuncev poteka v okviru društva rejcev malih pasemskih živali (letna prireja 130 do 230 t klavne mase). Reja pasemsko nedefiniranih kuncev je namenjena lastni oskrbi (letna prireja 275 t klavne mase), razširjena pa je tudi farmska reja kuncev (letna prireja 160 t klavne mase). Prireja je v celoti namenjena porabi na domačem trgu.

Slovenija ima zaradi številnih tekočih voda dobre naravne danosti za razvoj sladkovodnega ribogojstva. Z ribogojstvom se ukvarjajo predvsem podjetja, pri zasebnikih pa se širi zlasti kot dopolnilna dejavnost. Po osamosvojitvi Slovenije se je morsko ribištvo omejilo na slovensko teritorialno morje in odprte vode Jadranskega morja, kar je pomembno zmanjšalo ulov morskih rib. V zadnjih letih se je začela razvijati tudi marikultura.

2.3.2 Rastlinska pridelava

Za Slovenijo je značilen majhen delež njiv v strukturi rabe kmetijske zemlje, ki pa jih še dodatno ogroža urbanizacija. Samo v letu 1999 je bilo zaradi pozidave izgubljenih kar 604 ha kmetijskih zemljišč. Pomembnejša območja za intenzivno poljedelsko proizvodnjo se nahajajo v vzhodnem delu Slovenije ter v ravninskih predelih ob rekah osrednjega dela države. Njive so večinoma pestre rabe ter zelo majhne in razdrobljene.

Poljedelstvo prispeva k skupni vrednosti kmetijske pridelave okoli 17%. Delež krmnih rastlin v setveni strukturi dosega 25%. S koruzo (za zrnje in silažo) je posejanih več kot 40% njiv. Krušna žita zasedajo manj kot 25% njiv, krompirju pa je namenjenih okoli 5% njiv. Med industrijskimi rastlinami je najbolj razširjeno pridelovanje sladkorne pese (4,7%). Posebnost je tudi pridelovanje hmelja kot trajne kulture (1%), ki je skoraj v celoti namenjeno izvozu.

Z uporabo fitofarmacevtskih sredstev, monokulturnim pridelovanjem poljščin, mehaniziranjem proizvodnje in vsestranskim razvojem kmetijstva je kolobarjenje na njivskih površinah vedno bolj izgubljalo na pomenu. Že podatki o setveni strukturi nakazujejo, da v naših razmerah kolobarjenje povečini ni ustaljena praksa na kmetijskih gospodarstvih. Prevladuje pridelave koruze in pšenice, ki se v glavnem gojita v monokulturi ali v dvoletnem oziroma triletnem kolobarju, ponekod pa po spravi koruze in pšenice sejejo tudi strniščne dosevke. Da bi se kolobarjenje, ki bi vključevalo tudi krmne koševine in druge ugodilke, ki ugodno vplivajo na rodovitnost tal in izboljšujejo njihove lastnosti, ponovno uveljavilo, bi bilo potrebno z ustreznimi ukrepi kmetovalce spodbuditi k takšnemu načinu gospodarjenja. Zato pričujoči Slovenski kmetijsko okoljski program vključuje tudi ukrep, katerega namen je stabilizacija kolobarja na kmetijskih gospodarstvih.

Statistični podatki za leto 2000 kažejo, da je bilo tržno usmerjeni vrtnarski proizvodnji namenjenih 1893 ha površin, od tega 1765 ha za pridelovanje zelenjadnic, zelišč, jagod in gojenih gob, 127 ha pa za pridelovanje cvetja in okrasnih rastlin. Pridelava kapusnic je zasedala 26% površin pod vrtninami, solatnic 23%, korenovk in gomoljnic 22%, plodovk 16%, drugim vrstam zelenjadnic pa je bilo namenjenih 13% površin. Na konvencionalni način je vrtnine pridelovalo 85% pridelovalcev, delež integrirane (13%) oziroma ekološke (2%) pridelave pa je bil bistveno manjši.

Povprečna intenzivnost poljedelstva je pri večini poljščin razmeroma nizka. Podobno velja tudi za vrtnine. Stopnja intenzivnosti pridelovanja je visoka le v primerih, ko obstaja tržno zanimanje za pridelavo poljščin (sladkorna pesa, hmelj) in vrtnin (zelje, solata, kumare). Intenzivnost pridelovanja v zadnjih letih sicer narašča, vendar so pri večini poljščin in vrtnin povprečni hektarski pridelki še vedno precej nižji od tistih v državah EU.

Razširjena je tudi pridelava semen strnih žit, krmnih rastlin, vrtnin, koruze, sladkorne pese in semenskega krompirja. Domača pridelava pokriva 25% porabe semena koruze, približno 20% porabe semenskega krompirja, potreba po semenu strnih žit pa je pokrita v celoti.

V Sloveniji travinje obsega skoraj dve tretjini kmetijske zemlje v uporabi, in sicer 314.434 ha kmetijskih zemljišč (93% travnikov in 7% pašnikov). Površina travinja se v zadnjem desetletju zmanjšuje, saj se travinje, ki ni v rabi, zelo hitro zaraste.

Sadovnjaki pokrivajo 13.457 ha kmetijske zemlje (kmečki sadovnjaki 61%, intenzivni sadovnjaki 39%), sadjarstvo pa prispeva k bruto vrednosti kmetijske pridelave okoli 5%. Naravne danosti v Sloveniji omogočajo pridelavo raznovrstnega sadja, vodilna sadna vrsta pa so jablane. Po obsegu je pomembna tudi pridelava hrušk, breskev, višenj in češenj ter jagodičja. V zadnjih letih je v močnem porastu tudi vzgoja oljk. Površina kmečkih sadovnjakov se postopoma zmanjšuje (indeks 1991/2000 je 1,3), medtem ko se površina intenzivnih sadovnjakov v zadnjih letih povečuje (indeks 1991/2000 je 0,7). Nihanja v obsegu pridelave so občutna in so posledica vremenskih razmer ter relativno velikega deleža ekstenzivnih kmečkih sadovnjakov, v katerih so pridelki izpostavljeni izmenični rodnosti. V ekstenzivnih travniških sadovnjakih z visokodebelnimi drevesi prevladujejo tradicionalne stare sorte (bobovec, carjevič, jonatan, zlata parmena), v intenzivnih sadovnjakih pa predvsem sodobne sorte jabolk (idared, jonagold, zlati delišes, gloster). Travniški sadovnjaki predstavljajo identiteto slovenskega podeželja in zakladnico biotske pestrosti v kmetijstvu, žal pa so bili v zadnjih desetletjih močno zapostavljeni. Potrošnikom so bile vsiljene novejšje sorte jabolk, medtem ko so se ti ekstenzivni sadovnjaki zaradi neekonomičnosti in tržne nezanimivosti starali, ostali so neobdelani in neobnovljeni, drevesa pa nenegovana. Z vračanjem interesa kupcev in ponovnim uvajanjem tradicionalnih sort, pa se travniški sadovnjaki ponovno oživljajo.

Vinogradništvo in vinarstvo sta tradicionalni in zelo razširjeni kmetijski usmeritvi, saj se z njima, predvsem kot z dopolnilno dejavnostjo, ukvarja kar 41% družinskih kmetij na približno 14.500 ha. Neobdelane površine se žal zaraščajo tudi na absolutnih vinogradniških legah. Vinorodna območja so glede na podnebne značilnosti rajonizirana v tri vinorodne dežele: primorsko z vplivom sredozemske klime, posavsko z zmerno celinskim podnebjem in podravsko z izrazito celinskim podnebjem. Vinorodne lege se uvrščajo med najbolj kakovostne na svetu, pa tudi najzahtevnejše, saj vsaj dve tretjini vinogradov ležita na nagibih nad 20% in ena tretjina vinogradov na nagibih nad 45%. Ob dobri letini se v Sloveniji pridelava okoli 40% kakovostnega, 10% vrhunskega in 50% namiznega vina. Poglavitni problem v vinogradništvu so poleg zahtevnih naravnih danosti tudi neugodna starostna struktura vinogradov in zastarela tehnologija s prepočasno obnovo, kar se odraža v majhnih hektarskih pridelkih. V prihodnje bo večja pozornost namenjena tudi širjenju domačih avtohtonih sort in pripravi sadilnega materiala.

2.4 Program reforme kmetijske politike v Sloveniji

Strategija razvoja slovenskega kmetijstva⁽¹⁾ je v letu 1993 opredelila glavne smeri delovanja države na področju kmetijstva in zajela prehransko varnost, ohranjenost poseljenosti podeželja, varovanje kmetijskih potencialov, povečanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva ter zagotavljanje paritetnega dohodka.

K reformi kmetijske politike⁽²⁾ je Slovenija pristopila v zadnjih letih predvsem zaradi očitne neučinkovitosti dosedanje politike, posledic že sprejetih obveznosti odpiranja slovenskega trga s kmetijskimi proizvodi, nujnosti makroekonomske stabilizacije, potrebe po prestrukturiranju živilske industrije, pričakovanih pritiskov v krogu pogajanj s Svetovno trgovinsko organizacijo ter nujnosti in potrebe prilagajanja EU, ne le na področju konceptualnih, ampak tudi administrativnih in organizacijskih sprememb.

Leta 1999 je bil sprejet Program razvoja kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva 2000-2002⁽³⁾, ki sledi ciljem in strategijam Skupne kmetijske politike EU (CAP) in predstavlja vodilo ob načrtovanju vseh ukrepov in predpisov na področju kmetijstva v Sloveniji, označuje pa ga predvsem prilagajanje na polnopravno članstvo v EU ter prevzem CAP.

Vključevanje Slovenije v Skupno kmetijsko politiko EU (CAP) pomeni dve vrsti prilagajanja: prilagoditev pravnega reda z institucionalno usposobitvijo, ki jo zahteva skupni trg ter ekonomsko prilagajanje, ki pomeni prilagoditev na nove tržne razmere. Hkrati je za takšno ureditev potrebna usposobljenost institucij, javne uprave, informacijskih sistemov, nujen pa je tudi nadzor porabe sredstev na področju kmetijstva.

Cilji reforme kmetijske politike v Sloveniji, ki v svojem programu za obdobje 1999-2002 poudarja krepitev mehanizmov strukturne politike ob večji sočasnosti ukrepov regionalne politike pri zagotavljanju celovitega razvoja podeželja, so naslednji:

- uresničevanje Strategije razvoja slovenskega kmetijstva, ki ostaja temeljni strateški dokument,
- uresničevanje nekaterih makroekonomskih ciljev države (podpora znižanju inflacije, ohranjanje socialnega ravnotežja, zaposlovanje in podobno),
- posodobitev kmetijstva in živilsko predelovalne industrije ter splošni dvig konkurenčnosti živilsko predelovalne industrije,
- podpora prestrukturiranju kmetijstva in oblikovanje konkurenčnih kmetij,
- usmerjanje k ekosocialnemu tipu kmetijstva ob uveljavljanju modela družinskih kmetij in okolju prijazne pridelave,

⁽¹⁾ *Strategija razvoja slovenskega kmetijstva. Državni zbor Republike Slovenije, 1993*

⁽²⁾ *Program reforme kmetijske politike 1999-2002. Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 1998*

⁽³⁾ *Program razvoja kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva. Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 1999*

- celostni razvoj podeželja z ohranjanjem značilne podeželske krajine in poseljenosti ter zaustavitve procesov zaraščanja,
- prilagajanje zahtevam EU z oblikovanjem primerljive kmetijske politike, ki bo omogočala prehod na programe podpor in koncept kmetijstva v EU,
- pridobitev predpristopne pomoči EU.

Izvajanje reforme kmetijstva bo imelo tudi pomembne makroekonomske učinke na celotni gospodarski in družbeni razvoj: nižje cene hrane, kakovostnejša in pestrejša ponudba živilskih izdelkov, nižje cene surovin za živilsko predelovalno industrijo in s tem izboljšanje konkurenčnosti na domačem in tujih trgih, hitrejša uveljavljanje trga s kmetijskimi proizvodi ter razvoj zdravih in konkurenčnih proizvodnih, predelovalnih in tržnih struktur.

Dohodki iz kmetijstva precej zaostajajo za povprečnimi dohodki v gospodarstvu. Strukturne spremembe v kmetijstvu in razvoju podeželja zaradi specifičnih dejavnikov potekajo počasi. Proces opuščanja kmetijske pridelave vzporedno z demografskimi in socialnimi spremembami intenzivno vpliva na spreminjanje kulturne krajine, kar se kaže v pospešenem spreminjanju rabe kmetijskih zemljišč in njihovemu zaraščanju, slabšanju gospodarske in socialne infrastrukture ter v propadanju kulturne dediščine podeželja.

V programu reforme kmetijske politike zato pomembno vlogo igra strukturna politika, ki je opredeljena v drugem stebru. Cilji strukturne kmetijske politike že precej časa niso več ozko proizvodno usmerjeni (kakovost zemljišč, velikostne in posestne strukture kmetij, proizvodne naložbe), ampak imajo tudi pomembne ekološke, socialne in prostorsko poselitvene usmeritve, ki namenjajo pomoč posodobitvi in prilagajanju kmetijske pridelave ter razvoju podeželja oziroma doseganju boljših življenjskih pogojev na podeželju s spodbujanjem konkurenčnosti v kmetijstvu, ob sočasnem upoštevanju okoljevarstvenih ciljev. Cilji strukturne politike so v veliki meri medresorsko povezani in soodvisni. Na področju kmetijstva in razvoja podeželja so ti cilji naslednji:

- izboljšanje učinkovitosti in konkurenčnosti,
- izboljšanje agrarne (velikostne, socioekonomske, proizvodne) in organizacijske (podpore različnim oblikam združevanja pridelovalcev in predelovalcev ter potrošnikov) strukture v kmetijstvu,
- uvajanje in spodbujanje načinov gospodarjenja, ki so okolju prijazni in ohranjajo krajinske vrednote prostora,
- ohranjanje biodiverzitete in značilnih habitatov,
- izboljšanje ekonomskega in socialnega položaja podeželskih območij s širitvijo razvojnih in zaposlitvenih možnosti v drugih gospodarskih panogah (turizem, manjši industrijski obrati, obrt, trgovina),
- podpora zasebnemu podjetništvu in uvajanju alternativnih proizvodnih usmeritev,
- izboljšanje prometne, komunalne in socialne infrastrukture.

Koncept podpor v slovenskem kmetijstvu temelji na proizvodno nevezanih, ciljno usmerjenih, neposrednih plačilih, na investicijskih podporah prestrukturiranju kmetijstva in živilstva. Na osnovi drugega stebra kmetijske strukturne politike imajo neposredna plačila na enoto površine različne funkcije in namene, pri čemer pridelovalec lahko sam kombinira in uveljavlja več plačil. Neposredna plačila se izplačujejo v sklopu EKO 0, EKO 1, EKO 2 in EKO 3 plačil:

- EKO 0: Plačevanje neposrednih plačil različnih vrednosti na hektar v odvisnosti od rabe površin (travnje, njive, trajni nasadi) v skladu z minimalnimi okoljevarstvenimi kriteriji, ki podpira predvsem ohranjanje proizvodnje ter s tem tudi ohranjanje konkurenčnosti kmetijstva.
- EKO 1: Podpore kmetijstvu na območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo, katerih namen je izravnava stroškov zaradi težjih razmer za pridelavo in preko tega podpora ohranjanju kulturne krajine in poseljenosti območij z oteženo pridelavo.
- EKO 2: Posebni programi vzdrževanja in ohranjanja kulturne krajine ter varovanja obstoječih habitatov na določenih občutljivih območjih, ki se določijo glede na specifične lastnosti, ki so za državo ali lokalno skupnost posebnega pomena (varovanje podtalnice, ohranjanje biodiverzitete, ohranjanje izrednih krajin in bogatih habitatov, naravne in kulturne dediščine na podeželju).
- EKO 3: Podpore okolju prijaznejšim postopkom kmetovanja (ekološko kmetovanje, integrirana pridelava, reja ogroženih pasem domačih živali in sort kmetijskih rastlin, planinska paša in podobno).

Vsebine EKO 2 in EKO 3 so združene v skupni kmetijsko okoljski program.

Uspešen položaj kmetijstva v Sloveniji je povezan tudi z organizacijskim prestrukturiranjem kmetijstva in kadrovske okrepitvijo, vzpostavitvijo informacijskih sistemov v kmetijstvu, spremembo vsebin izobraževalnega in raziskovalnega procesa, dvigom ravni profesionalnosti slovenskega kmetijstva in izobrazbene ravni kmetov, ozaveščanjem javnosti o pomembnosti varovanja naravne in tradicionalne kulturne krajine ter okolju neškodljivih načinih kmetovanja, promocijo kmetijstva, investicijami v okolju prijaznejše tehnologije, izbiranjem »BAT« – najustreznejše dostopne metode v pridelavi in prireji, pa tudi v predelavi kmetijskih proizvodov ter aktivnim vključevanjem v evropske in svetovne tržne tokove.

3 STANJE OKOLJA V SLOVENIJI IN KMETIJSTVO

Osnovni programski dokument varstva okolja je Nacionalni program varstva okolja⁽¹⁾, ki s svojimi usmeritvami zagotavlja izboljšanje stanja okolja kot omejitvenega in spodbujevalnega dejavnika razvoja. Bistveni element programa je vpetost okoljske komponente in načel trajnostnega razvoja v programe posameznih sektorjev.

V Sloveniji se problemi na področju kmetijstva in okolja nanašajo predvsem na:

- opuščanje kmetovanja in posledično zaraščanje, kar prispeva k propadu kmetijske krajine, nadaljnji marginalizaciji teh območij v gospodarskem, kulturnem in socialnem pogledu ter zmanjševanju biotske pestrosti,
- intenzivno kmetovanje na ravninskih območjih, ki predstavlja potencialno nevarnost onesnaževanja pitne vode in tal, zaradi česar so ta območja v daljšem časovnem obdobju podvržena degradaciji in onesnaževanju naravnih virov, kakor tudi zmanjševanju pestrosti živalskih in rastlinskih vrst.

⁽¹⁾ Nacionalni program varstva okolja. Republika Slovenija, Ministrstvo za okolje in prostor, 1999

Površine, posebej podvržene zaraščanju, se nahajajo zlasti na območju visokih Alp, Krasa in submediteranskih območjih, v alpskem predgorju in hribih, kjer se na družinskih kmetijskih gospodarstvih ukvarjajo predvsem z živinorejo. Na teh območjih problem predstavlja zlasti zmanjševanje števila prebivalstva in zmanjševanje števila glav živine ter opustitev kmetovanja na zemljiščih v nagibu.

V ravninskih območjih z intenzivnim kmetovanjem, ki obsegajo polja v alpskem in predalpskem svetu (Ljubljansko polje, Savinjska dolina, Vipavska dolina) ter subpanonski regiji (Mariborsko in Pomursko območje), prevladujejo majhne, večinoma mešane družinske kmetije ter velika kmetijska gospodarstva, ki so specializirana bodisi v poljedelsko ali živinorejsko proizvodnjo. Problemi, ki izhajajo iz živinorejske proizvodnje na teh območjih, se nanašajo predvsem na onesnaževanje voda z nitrati in fosfati. V poljedelski proizvodnji potencialno nevarnost za okolje predstavljajo: onesnaževanje voda z nitrati in pesticidi, degradacija in zbijanje tal, zmanjšanje naravne rodovitnosti tal, tretiranje posevkov s fitofarmacevtskimi sredstvi ter neustrezni posegi v zemljiško strukturo.

Na področjih intenzivne kmetijske rabe se spreminja tudi krajina. Živinoreja, poljedelstvo, namakanje in regulacija vodotokov obremenjujejo naravne habitate (floro in favno) tako, da spreminjajo naravno ravnotežje in potencialno zmanjšujejo biotsko pestrost.

Na področju varovanja okolja zato zelo pomembno vlogo igra prav uveljavljanje sonaravnih načinov kmetovanja, ki z upoštevanjem okoljskih, socialnih in proizvodnih funkcij kmetijstva prispevajo k ohranjanju okolja in ekološkega ravnotežja ter poseljenosti in kultiviranosti krajine.

3.1 Vode

V Sloveniji so glavni onesnaževalci voda industrijski in drugi proizvodni obrati, prebivalstvo ter kmetijstvo. Zaradi kmetovanja prihaja do potencialnega onesnaževanja podtalnice z nitrati, fosfati in pesticidi ter organskimi snovmi in amonijevimi spojinami iz živinorejskih farm. Na posameznih lokacijah, kjer so skladišča hlevskega gnoja, jame oziroma lagune za gnojevko in gnojnico, silažni stolpi, korita z odpadnim silažnim sokom, lahko ob neupoštevanju stanja okolja in izbiri napačne tehnologije prihaja do lokalnega (točkastega) onesnaženja voda. Neustrezna obdelava površin pa lahko dolgoročno na večjih območjih poveča raven potencialno nevarnih snovi v vodah.

Obseg uporabe fitofarmacevtskih sredstev je v zadnjih 40 letih močno narasel, vendar pa od leta 1980 količina upada (indeks 1980/1999 je 1,5), medtem ko se količina porabljenih mineralnih gnojil povečuje (indeks 1980/1999 je 0,74).

Ker je za Slovenijo značilna velika količina padavin z razporeditvijo tudi spomladi in jeseni (800 do 1500 mm in več letno), prihaja do izpiranja hranil tudi med rastno dobo in ne le pozimi, kot v večini evropskih držav. Na drugi strani pa presežek padavin bolj kot drugod redči nitrata in druga hranila v perkolirani vodi, kar ob relativno hitrem toku podtalnice zmanjšuje nevarnost njenega onesnaževanja nad zgornjo dovoljeno mejo za pitno vodo. Nekatere raziskave so pokazale, da se v naših razmerah iz njiv pod poljščinami izpere letno na hektar 10-40 kg N, 4-9 kg P₂O₅, 9-10 kg K₂O, 400-900 kg CaO, 80-230 kg MgO, 40-280 kg SO₄, 25-100 kg Cl in 10-30 kg Na⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Leskošek, M. Gojenje: za velik in kakovosten pridelek, za izboljšanje rodovitnosti tal, za varovanje narave. Ljubljana, ČZP Kmečki glas, 1993

V obdobju 1987-1997 se je v večini vzorcev podtalnic vsebnost nitratov gibala med 7 in 65 mg/l in je vsaj občasno presegla dovoljeno vsebnost za pitno vodo (50 mg/l). V večini vzorcev podtalnic pa so vsebnosti vsote pesticidov znašale 0 do 1,7 µg/l in so vsaj občasno prav tako presegle maksimalne dovoljene koncentracije (0,5 µg/l za vsoto pesticidov in 0,1 µg/l za posamezen pesticid)⁽¹⁾. V letu 2000 je bila ena tretjina preiskanih podtalnic čista ter po slovenskih in evropskih kriterijih za pitno vodo dovolj kakovostna, da se je lahko uporabljala kot vir pitne vode. V drugih dveh tretjinah je bila odkrita vsaj ena spojina, ki je kvarila kakovost podtalnic in je bila vzrok odstopanj od smerničnih vrednosti EU. Največkrat sta bila to atrazin in desetilatrazin. Drugi kontaminanti, ki so presegli mejne vrednosti za pitno vodo, so še: nitrati, klorirana topila, pesticidi, kovine (Fe, Mn, Cr, Pb, Zn, Cd), amonij in nitriti. Amonij je bil prisoten v eni petini podtalnic. Koncentracije so se gibale od sledov (0,01 mg/l) do vrednosti, ki so za faktor 10 presegale mejne vrednosti za pitno vodo (0,1 mg/l). Obremenitev z nitriti je bila še pogostejša, vendar so bile koncentracije največkrat manjše in le izjemoma enake ali večje od koncentracij amonija (0,007 do 1,2 mg/l NO₂). Povprečne koncentracije Na so bile v letu 2000 relativno nizke. V 85% so se gibale v območju med 1,2 in 16,5 mg/l (mejna vrednost za pitno vodo je 200 mg/l), višje vsebnosti Na (do 50 mg/l) pa so bile predvsem posledica komunalnega onesnaževanja⁽²⁾.

Le majhen del podtalnic (6,8%) je bil tako čist, da koncentracije posameznih spojin pesticidov niso dosegale meje zaznavanja. V polovici preiskanih podtalnic (48%) je bila prisotna vsaj ena od pesticidnih spojin v koncentraciji enaki ali večji od mejne vrednosti za pitno vodo (0,1 µg/l). V eni četrtini podtalnic (27%) pa je mejno vrednost za pitno vodo (0,5 µg/l) presegala tudi vsota pesticidov. Najpogostejši in najbolj razširjen pesticid v Sloveniji je triazinski preparat atrazin, ki je bil zaradi toksičnosti in domnevne mutagenosti uvrščen v seznam prepovedanih fitofarmaceutskih sredstev. Podatki kažejo, da se vsebnost atrazina v podtalnici sicer zmanjšuje, vendar pa so se v letu 2000 koncentracije atrazina v vzorcih podtalnic gibale med 0 in 1,0 µg/l in tako večinoma še vedno presegale mejno vrednost (0,1 µg/l).

Delež kmetijstva v onesnaženosti z nitrati ni vedno lahko določiti, vendar uporaba mineralnih gnojil na področjih z intenzivno rabo kmetijske zemlje predstavlja glavni vir nitratov v okolju. V letu 2000 je maksimalna vsebnost nitratov v podtalnicah Slovenije znašala 0,7 do 133 mg/l. Škodljivi učinki kmetijstva na vodne vire, še posebej na kakovost podtalnice, so najopaznejši v porečju reke Drave in Mure. V vzhodnem delu Slovenije (Mursko, Ptujsko in Dravsko polje) na kakovost podtalne vode neposredno vpliva intenzivna poljedelska proizvodnja. Na tem območju so se merjene koncentracije NO₃ v letu 2000 gibale med 4,9 in 133 mg/l, tudi koncentracije pesticidov so bile visoke (0,1 do 2,33 µg/l) in so presegale standarde držav EU za pitno vodo. Na Dravskem polju se povečujejo tudi koncentracije K in Zn. V Celjski kotlini je koncentracija nitratov prav tako presegala 50 mg/l, voda pa je vsebovala tudi pesticide (0 do 1,6 µg/l). Nižine v pomurski in mariborski regiji z intenzivno pridelavo žit ter celjski regiji s plantažami hmelja so onesnažene z nitrati. Na kakovost podtalnice Krško-Brežiškega polja prav tako vpliva intenzivno kmetijstvo, vendar koncentracije nitratov v letu 2000 niso bistveno presegale 50 mg/l.

V pomurski in celjski regiji na povečano vsebnost nitratov v podtalnici vplivajo tudi presežki gnoja z velikih živinorejskih farm. Naraščajo tudi vsebnosti Na in Zn. V zahodnem delu Slovenije (Vipavska dolina) je kakovost podtalnice sorazmerno dobra. V alpskem zaledju so izviri veliko čistejši kot drugod. Glede na evropske standarde je kakovost voda iz večine podzemnih virov v Sloveniji še vedno primerna za pitje. Onesnaženje je skoncentrirano na območjih, kjer so odlagališča odpadkov ali pomembne industrijske in kmetijske dejavnosti.

Kakovost podtalnice kaže v zadnjih letih trend izboljšanja glede na vsebnost nitratov in pesticidov v odvzetih vzorcih, boljša kot pred desetletji pa je tudi kakovost vodotokov v Sloveniji.

⁽¹⁾ *Kakovost voda v Sloveniji v letu 1997. Republika Slovenija, Ministrstvo za okolje in prostor - Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije, 1997*

⁽²⁾ *Monitoring kakovosti podtalnic za leto 2000. Zavod za zdravstveno varstvo Maribor - Inštitut za varstvo okolja, 2001*

3.2 Zrak

Kakovost zraka se je v Sloveniji v zadnjih letih na splošno nekoliko izboljšala. Najopaznejše se je zmanjšala onesnaženost z žveplovim dioksidom (SO_2). Na nekaterih izpostavljenih lokacijah na vplivnem območju termoelektrarn se ob najneugodnejših vremenskih razmerah še pojavljajo koncentracije škodljivih snovi v zraku, ki močno presegajo kritične imisijske vrednosti. Onesnaženost zraka z dušikovimi oksidi (NO_x), s katerimi je najbolj obremenjena neposredna bližina prometnih cest in energetskih objektov, narašča. K emisiji SO_2 največ prispeva elektroenergetika (81%), k emisiji NO_x pa promet (66%). Pri toplogrednem učinku sodelujejo v večji meri tudi emisije metana (CH_4) in dušikovega II. oksida (N_2O), kjer so glavni viri onesnaženja ravnanje z odpadki, premogovništvo, promet in kmetijstvo.

V poletnem času koncentracije ozona (O_3) v prizemni plasti zraka, na vseh stalnih merilnih mestih v Sloveniji, skoraj vsakodnevno presegajo urno mejno imisijsko vrednost O_3 , ki znaša $150 \mu\text{g}/\text{m}^3$ zraka. Visoke koncentracije ozona neugodno vplivajo na ljudi in rastline. Veliko ozona pa nastaja tudi zaradi transporta od drugod.

Negativni vplivi onesnaženega ozračja na vegetacijo pa se lahko odražajo v akumulaciji toksičnih snovi v rastlinah in njihovih plodovih ter poškodbah vegetacije, ki v prvi stopnji pomeni ekonomsko škodo, v drugi pa dolgoročne sistemske ekološke posledice. Tako je zaradi dolgoletnega onesnaževanja ozračja, posredno pa tudi tal s snovmi (SO_2 , NO_x), ki povzročajo kisle padavine, prišlo do propadanja gozdov v večjem delu Slovenije ter do ogrožanja biotske pestrosti.

3.3 Kmetijska in gozdna tla

Z intenzivno industrializacijo in kmetijsko proizvodnjo, pa tudi zaradi gostega prometa in poselitve, so plodna tla in gozdovi po drugi svetovni vojni, predvsem pa v zadnjih 20 letih, utrpeli veliko škode. Namembnost kmetijskih zemljišč se zaradi neupoštevanja zakonodaje spreminja, predvsem v urbano. Zaradi antropogenega vpliva pa so tla podvržena tudi različnim degradacijskim spremembam, kot so: erozija, zbijanje tal, uničevanje strukture, nastanek površinske skorje, izpiranje, zakisovanje, zaslanjevanje, zmanjševanje vsebnosti organske snovi v tleh, zmanjševanje biotične aktivnosti.

V Sloveniji je erozijsko občutljivega približno 44% ozemlja, kar povzroča letno izgubo $2,5$ milijona m^3 zemlje⁽¹⁾. Erozija je značilna predvsem za alpska in hribovita območja. V Vipavski dolini pa se zaradi močne burje v hujši obliki občasno pojavlja vetrna erozija. Najizrazitejša je bila v letu po obsežnih osuševalnih delih, ko je bilo odstranjenih veliko živih mej ter delovanju vetra preko zime izpostavljenih veliko neporaslih preoranih zemljišč. Vodna erozija je v Sloveniji v rahlem upadanju, vsaj tista, katere vzrok so obdelana kmetijska zemljišča. Mnogo obdelovalnih zemljišč v reliefu z nagibom je bilo spremenjenih v travnike, številni bolj strmi travniki so opuščeni in se zaraščajo z začetno gozdno vegetacijo, mnogih vinogradov ne okopavajo več in so zatravljeni. Zaradi nedovoljenih golosekov ter nevzdrževanih gozdnih prometnic ali strokovno nepravilno izvedenih zemeljskih del za osnovanje pašnikov ali vinogradov, pa se lahko hitro pojavijo nova erozijska žarišča in manjši ter večji zemeljski plazovi.

⁽¹⁾ Pregled učinkovitosti okoljske politike - Slovenija. Organizacija združenih narodov, Komisija za Evropo, 1996

Procesom zakisovanja so praviloma bolj podvržena gozdna tla, saj so običajno bolj kisla od kmetijskih (obdelovalnih) tal. Gozdno drevje zaradi večje površine listov tudi bistveno bolj zadržuje nanose iz zraka kakor kmetijske rastline. Kmetijska tla se običajno redno analizirajo ter glede na rezultate analiz gnojijo in apnijo. Nevarnost nižanja pH vrednosti tal v intenzivnem kmetijstvu je prisotna predvsem tam, kjer uporabljajo samo mineralna gnojila in fiziološko kisla mineralna gnojila brez redne kontrole rodovitnosti tal in gnojenja. Ker so se v pretežnem delu Slovenije tla razvila na matičnih podlagah, ki vsebujejo veliko karbonatov, je puferna sposobnost takih tal velika in bistvenih sprememb pH vrednosti ni pričakovati. Zakisovanju so bolj izpostavljena tla na nekarbonatnih (silikatnih) podlagah, prav tako pa tudi izprana tla na globokih dekalificiranih nanosih.

Intenzivno kmetovanje na nekaterih ravninskih območjih preobremenjuje tla s hranili in fitofarmaceutskimi sredstvi. Nekateri mineralni in organski dodatki tlom lahko vsebujejo težke kovine, ki se prav tako dolgoročno nalagajo v tleh. Tudi fitofarmacevtska sredstva se lahko akumulirajo v tleh, čeprav se večinoma razgradijo v manj kot enem letu. Zaradi velike obstojnosti in skoraj popolne biotske nerazgradljivosti so tla na nekaterih posameznih lokacijah še danes onesnažena z DDT in njegovimi derivati, vendar ne v velikih koncentracijah. Prav tako so ugotovljene povečane koncentracije Cu v vinogradniških tleh zaradi redne uporabe fungicidov na osnovi Cu. Herbicidi sicer olajšajo kmetijsko pridelavo, vendar pa so nekatere spojine zelo obstojne in težko razgradljive (triazinski herbicidi).

Do povečanja zaslanjevanja tal vsekakor lahko prihaja zaradi namakanja tal z neustrezno vodo, zaradi močnega zimskega soljenja in neustreznih odtočnih sistemov pa je možno zaslediti tudi propadanje obcestnih dreves in degradacijo zemljišč. Zaslanjevanje tal se v naših klimatskih razmerah ne more razviti v akutni obliki.

3.4 Biotska pestrost in elementi krajine

Za Slovenijo je značilna izredno pestra in sorazmerno dobro ohranjena narava. Razmeroma majhno slovensko ozemlje ima veliko biotsko pestrost, ki je predvsem posledica konvergence različnih vrst podnebja, geološke strukture ter velikih višinskih razlik, v veliki meri pa je povezana tudi s tradicionalno kmetijsko rabo. Ocenjuje se, da je okrog 60% okolja naravnega ali polnaravnega, vključno s krajinami in površinami, s katerimi se je v preteklosti gospodarilo tradicionalno in kjer so bile dejavnosti že dolgo opuščene.

Posebej značilni so gozdni, podzemni in vodni ekosistemi, mokrišča, morje, alpski in gorski svet, suha travišča idr. Slovenija sodi po oceni strokovnjakov med območja z nadpovprečno biotsko pestrostjo. Na ozemlju države živi okoli 24.000 vrst živih bitij, številne ocene vseh potencialnih vrst se gibljejo med 45.000 in 120.000 vrst. Od tega je 800 živalskih in 70 rastlinskih vrst endemičnih. Na območju Slovenije raste okoli 3.000 praprotnic in cvetnic, kar je 0,15 na kvadratni kilometer in je v primerjavi z drugimi državami veliko. Evidentiranih je 361 vrst ptic, od katerih jih v naših krajih nad 200 tudi gnezdi. Evropske živalske vrste kot so divji prašič (*Sus scrofa*), damjak (*Cervus dama*), gams (*Rupicapra tragus*) so številne, pogoste pa so tudi evropsko redkejšje vrste kot so rjavi medved (*Ursus arctos*), volk (*Canis lupus*) in ris (*Felis lynx*). Te živali sicer živijo v gozdu, vendar jim obdelane površine nudijo hrano, zmanjšanje prehranjevalnega prostora zaradi prekomernega staleža nekaterih divjih živali v gozdu pa jih priganja v urbana območja ter povzroča konflikt s podeželskimi prebivalci in njihovimi dejavnostmi (ovčereja).

Krajino in biotsko pestrost ogrožata intenzifikacija kmetijske proizvodnje (ravnine) in opustitev rabe zemljišč v območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo, ki niso najprimernejša za intenzivno obdelovanje (hribi in alpska območja). V ravninskih delih je bila večina vlažnih travnikov osušena za intenzivno pridelavo koruze, pšenice in sladkorne pese. Z neustrezno uporabo mineralnih gnojil in fitofarmaceutskih sredstev pa so njive, sadovnjaki in travniki postali negostoljubni za številne rastline in živali.

V Sloveniji je ogroženih 11% višjih rastlin, 40% sladkovodnih rib, 55% ptičjih vrst, 62% sesalcev, 82% plazilcev in 91% dvoživk. Pripravljeni so rdeči sezname ogroženih živalskih vrst, mahov ter cvetnic in praprotnic. Zavarovanih je 28 rastlinskih vrst, 70 gliv ter več kot 500 živalskih vrst. Med najbolj ogrožene ekosisteme spadajo vodni in močvirni ekosistemi, ekstenzivna suha travišča, obmorski ekosistemi in podzemeljski ekosistemi. Kot pomembna območja za ogrožene in redke vrste divjih živali in rastlin je zavarovanih že 22 mokrišč.

Soline, flišni klifi in samotne apnenčaste skale ob morju so pomembni in biotsko pestri obalni ekosistemi, ki pa so ogroženi zaradi vse večjega pritiska turizma in razvoja infrastrukture. Tudi v rečne ekosisteme je s svojim delovanjem posegel človek. Delno ali v celoti je reguliranih 25% večjih rek, neonesnaženi so samo še res izjemni deli vodotokov v povirjih. Osušeni so mnogi močvirni travniki, na velikih kmetijskih površinah se ponekod kopičijo ostanki kemikalij, življenjske selitvene poti živali sekajo številni komunikacijski objekti.

Struktura in biotska pestrost krajine sta v veliki meri odvisni od socialno ekonomskih razmer. Pri tem je eden od ključnih sektorjev kmetijstvo. Kmetijska dejavnost v veliki meri vpliva na obliko krajine, to je na razporeditev krajinskih elementov in njihove strukture. Ena od prepoznavnih značilnosti Slovenije je prav krajinska raznovrstnost, ki se je izoblikovala na stiku naravnih pokrajinskih enot kot posledica rabe prostora in načina življenja naših prednikov. Tradicionalno kmetovanje je povzročilo nastanek določenih tipov drugotnih habitatov, ki imajo tudi izreden pomen pri ohranjanju biotske pestrosti. Značilno krajinsko raznovrstnost pa ogroža opuščanje kmetijske rabe na nekaterih območjih (kraške košenice in pašniki, visokogorski pašniki) ter intenzifikacija kmetijske proizvodnje, ki spreminjata videz krajine in negativno vplivata na biotsko pestrost (izginjanje mokrotnih in suhih travišč). Dodatna posebnost slovenske krajine je tudi drobna členitev prostora, ki daje zelo zanimivo in pestro krajinsko sliko mozaične strukture.

Na drugi strani je raznovrstnost krajine pod pritiskom posledic neurejene prostorske politike in urbanizma, sprememb v načinu kmetovanja ter preusmerjanja iz kmetijstva v druge panoge (npr. turizem). V preteklosti je bil zaradi tedanjega koncepta prostorskega planiranja velik del kmetijstva usmerjen v močvirna in poplavna območja (melioracije). V zadnjih letih je tovrstni interes za urejanje območij sicer upadel, poseben problem pa predstavljajo veliki posegi v prostor, kot so avtocestni križ, nedovoljeni posegi v prostor, arhitektonsko neustrezni načini gradnje.

Sedanja zakonodaja opredeljuje glede na cilje in intenzivnost varstvenih ukrepov naslednje zvrsti zavarovanja: narodni park, regijski park, krajinski park, naravni rezervat in naravni spomenik. Kategorije so primerljive z merili IUCN, ki so osnova indikatorjev OECD in EEA.

V Sloveniji je statusno zavarovanega 8% ozemlja (od tega 4,2% kot naravni parki – Triglavski narodni park, Kozjanski park). Z vidika varstva narave sta bila v zadnjih letih zavarovana naravni rezervat Škocjanski zatok in regijski park Škocjanske jame, ki je zavarovan tudi kot podzemno mokrišče v okviru Unescove ramsarske konvencije. Glede na naravne danosti pa bi bilo potrebno zavarovati okoli 30% ozemlja države.

Zaradi naravnih danosti in dejavnosti človeka so v Sloveniji številna območja ogrožena, predvsem na obali, krasu, gorskih območjih, podeželju in v ravninskih območjih. Osnovni dokumenti, ki opredeljujejo ta območja so še v pripravi. Prav tako se pripravljajo tudi posebni ukrepi za ohranjanje teh območij. Obstoječi Nacionalni program varstva okolja⁽¹⁾ pa že predstavlja okvirne okoljske probleme obale, podeželja in gorskih območij.

⁽¹⁾ Nacionalni program varstva okolja. Republika Slovenija, Ministrstvo za okolje in prostor, 1999

4 USMERITVE IN UKREPI V SLOVENSKEM KMETIJSTVU NA PODROČJU VAROVANJA OKOLJA

Pomembne prednosti večplastne vloge kmetijstva v podeželskem prostoru uvrščajo Slovenijo med dežele z najbolj raznolikimi habitatami rastlinskih in živalskih vrst v Evropi z relativno visoko ravno ohranjenosti naravnih virov, raznoliko in ohranjeno podeželsko krajino, ohranjenim tradicionalnim kmetovanjem in možnostjo zagotavljanja krogotoka snovi na majhnih mešanih kmetijah.

Naravne danosti v Sloveniji so deloma lahko vzrok temu, da kmetijstvo (razen v nekaterih ravninskih območjih) ni pretirano intenzivno in so tako posledice onesnaževanja okolja s strani kmetijstva omejene le na določena ravninska območja. Da bi slovensko kmetijstvo postalo socialna, ekonomska in okolju prijazna dejavnost, ki temelji na ohranjanju in smotrni rabi rodovitne kmetijske zemlje ob zmerno intenzivni in naravi prijazni pridelavi ter ohranjanju značilne, predvsem pa poseljene kulturne krajine, ki nudi številne možnosti tudi za oddih in razvoj turizma, okoljevarstveni ukrepi v kmetijstvu temeljijo na naslednjih usmeritvah:

- ohranjanje in spodbujanje naravi prijaznih načinov kmetovanja,
- ohranjanje proizvodnega potenciala oziroma rodovitne zemlje,
- osveščanje družbe kot celote o potrebi po varovanju okolja in pridelavi zdrave hrane,
- prilagajanje zahtevam varstva okolja s prestrukturiranjem pridelave na ravninskih območjih Slovenije,
- varovanje kmetijskih zemljišč in voda pred onesnaženjem in nesmotrno rabo,
- zaščita vodno varstvenih območij,
- oživljanje rabe kmetijskih zemljišč, kjer je bilo gospodarjenje opuščeno,
- ohranjanje kulturne dediščine podeželja,
- gospodarjenje v biotopskih rezervatih in naravnih parkih ter ohranjanje biotske pestrosti,
- osveščanje potrošnika in uvedba zaščitnih znakov za označevanje kmetijskih pridelkov višjega kakovostnega nivoja,
- uvajanje neposrednih plačil na enoto obdelanega kmetijskega zemljišča oziroma plačilo za delo, ki je bilo opravljeno z namenom ohranjanja podeželja in varovanja okolja,
- izboljšanje življenjskih pogojev na podeželju, ki dolgoročno omogočajo ohranjanje tipične slovenske krajine.

Okoljevarstveni programi v kmetijstvu so programi tržno nevtralnih plačil, s katerim kmetijska politika plačuje delo vloženo v družbeno pomembne storitve (poseljenost, kulturna krajina, okolje), ki niso neposredno tržno merljive. Namen teh plačil je povrnitev dela stroškov zaradi izvajanja okolju prijaznejših tehnologij in za kmetovanje v območjih s težjimi pridelovalnimi razmerami. Plačila se vršijo v okviru izravnalnih plačil za kmetijsko pridelavo v območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo ter neposrednih plačil v okviru kmetijsko okoljskega programa.

4.1 Načela dobre kmetijske prakse in dobrega gospodarja

4.1.1 Načela dobre kmetijske prakse

Načela dobre kmetijske prakse pri gnojenju kot tudi načela dobre kmetijske prakse varstva rastlin pomenijo odgovorno ravnanje, ki v skrbi za rodovitna tla, zdrave posevke in čisto okolje, omogoča pridelavo kakovostne hrane. V precejšnji meri so ta načela tudi že ustaljena praksa dobrih slovenskih kmetij, ki dolgoročno ohranja rodovitnost zemljišč ter kmetom zagotavlja primeren in kakovosten pridelek.

4.1.1.1 Dobra kmetijska praksa pri gnojenju

Upoštevanje načel dobre kmetijske prakse pri gnojenju pomeni strokovno utemeljeno uporabo rastlinskih hranil, ki:

- zmanjšuje tveganje za onesnaževanje kmetijskih tal in voda z ostanki hranil,
- varuje naravne vire pred potencialnim kmetijskim onesnaženjem,
- dopušča gospodarno kmetijsko pridelavo.

V skladu z Navodilom za izvajanje dobre kmetijske prakse pri gnojenju (Uradni list RS, št. 34/00) je potrebno:

- gnojiti tako, da se hranila v čim večji možni meri izkoristijo za rast in razvoj kmetijskih rastlin,
- preprečevati izgube rastlinskih hranil med in izven rastnega obdobja,
- gnojenje z dušikom prilagoditi dejanskim potrebam posameznih posevkov in odmerek dušika porazdeliti na več obrokov,
- upoštevati predpise o varovanju voda,
- poskrbeti, da naprave za vnos gnojil ustrezajo veljavnim tehničnim predpisom,
- upoštevati določbe Uredbe o vnosu nevarnih snovi in rastlinskih hranil v tla (Uradni list RS, št. 68/96),
- zmanjšati izgube dušika iz živinskih gnojil, ki ne smejo preseči 25% celotnega dušika, ki ga gnojilo vsebuje pred vnosom,
- upoštevati priporočila o aerobni obdelavi gnojevke pred gnojenjem,
- ustrezno skladiščiti živinska gnojila,
- vzpostaviti krogotok hranil na kmetiji,
- s presežki živinskih gnojil ravnati tako, da okolje ni ogroženo,
- izdelati letni gnojilni načrt,
- izvajati kontrolo rodovitnosti tal in gnojenja vsakih pet let.

Kontrola rodovitnosti tal in izdelava gnojilnih načrtov se opravi na podlagi ustrezne analize tal.

4.1.1.2 Dobra kmetijska praksa varstva rastlin

Dobra kmetijska praksa varstva rastlin pomeni izvajanje postopkov, ki ob uporabi fitofarmacevtskih sredstev:

- ne ogrožajo biotske pestrosti širšega biotopa,
- v najmanjši možni meri obremenjujejo okolje,
- ne ogrožajo virov pitne vode,
- ne ogrožajo zdravja izvajalcev ukrepov varstva rastlin in potrošnikov.

Načela dobre kmetijske prakse varstva rastlin (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2000), ki veljajo za vse izvajalce postopkov varstva rastlin, določajo pravila ravnanja, po katerih je potrebno:

- izbrati primeren čas setve in saditve, ki ne pospešuje razvoja škodljivih organizmov,
- izbrati tolerantne oziroma proti škodljivim organizmom odporne sorte in kultivarje,
- izvajati ustrezne higienske ukrepe za ustvarjanje pogojev za zdrave posevke,
- izvajati redno oskrbo posevkov, primerno rastišču in razmeram,
- upoštevati uravnoteženo in potrebam prilagojeno preskrbo posevkov s hranili, da se občutljivost rastlin za okužbo s škodljivimi organizmi ne poveča,
- škodljive organizme zadrževati pod pragom gospodarske škodljivosti z izbiro rastišču primerne sistema pridelave, vrste gojenih rastlin in kolobarja,
- pred kemičnim zatiranjem izvajati nekemično varstvo rastlin,
- pri oceni potrebnosti ukrepa upoštevati rastne razmere in vrsto posevka ter specifične zahteve za razvoj škodljivih organizmov,

- upoštevati izkušnje iz prejšnjih let, napovedi službe za varstvo rastlin in ostale razpoložljive podatke,
- uporabiti primerno in registrirano fitofarmacevtsko sredstvo, če ni druge možnosti za preprečitev škode in odmerke prilagoditi razmeram,
- dosledno upoštevati uradna navodila za uporabo fitofarmacevtskih sredstev z namenom zagotavljanja varnosti izvajalcev ukrepov varstva rastlin, potrošnikov in okolja,
- pravočasno škropiti manjši del površin, robov, gnezd in posameznih rastlin, da bi se tako izognili škropljenju celotne površine,
- zmanjšati porabo fitofarmacevtskih sredstev z mešanicami,
- preprečiti razvoj odpornosti škodljivih organizmov z menjavanjem in kombinacijo aktivnih snovi in zmanjšanjem števila škropljenj,
- upoštevati, da fitofarmacevtska sredstva lahko uporabljajo le strokovno usposobljeni uporabniki,
- uporabljati le brezhibne in redno pregledane naprave za nanašanje fitofarmacevtskih sredstev.

Uporabniki fitofarmacevtskih sredstev morajo voditi tudi evidenco o uporabi teh sredstev na prostem in v skladiščih, kar omogoča namensko in sistematično spremljanje ukrepov varstva rastlin ter s tem pridobivanje na kraj in razmere vezanih izkušenj.

4.1.2 Načela dobrega gospodarja

Po Zakonu o kmetijskih zemljiščih (Uradni list RS, št. 59/96, 31/98 - Odločba US, 68/00 - Odločba US) mora lastnik, zakupnik ali drug uporabnik kmetijskih zemljišč le-ta obdelovati na predpisan način in kot dober gospodar, pri čemer mora kmetijsko proizvodnjo prilagoditi ekološkim in talnim razmeram, uporabljati zemljiščem in kraju primerne metode za preprečevanje zbitosti tal, erozije in onesnaževanja ter zagotavljati trajno rodovitnost zemljišč.

Merila za presojo ali lastnik, uporabnik oziroma imetnik kmetijskih zemljišč ustrezno obdeluje kmetijska zemljišča, podaja Navodilo o tem, kdaj se šteje, da obdelovalec ravna kot dober gospodar (Uradni list SRS, št. 29/86). Tako skladno s tem navodilom obdelovalec kmetijska zemljišča obdeluje kot dober gospodar, če:

- pravočasno in učinkovito ukrepa proti karantenskim in gospodarskim rastlinskim boleznim in škodljivcem, ki imajo lahko za posledico pomembno zmanjšanje ali uničenje kmetijske proizvodnje ali širjenje karantenskih in gospodarsko pomembnih rastlinskih patogenov,
- uničuje karantenske parazitske cvetnice - predenico (*Cuscuta sp.*) in pojalnik (*Orobancha sp.*), ki lahko vplivajo na občutno zmanjšanje pridelka ali pa se njihovo seme lahko širi na sosednja zemljišča in poljščine,
- vsaj dvakrat letno pokosi in pospravi oziroma drugače koristi travinje na prvem območju kmetijskih zemljišč in vsaj enkrat letno na drugih kmetijskih zemljiščih,
- dosega povprečne hektarske pridelke na prvem območju kmetijskih zemljišč oziroma pridelke določene v programu melioracij,
- upošteva določen sortni sestav in obvezno menjavanje semen,
- z načinom rabe kmetijskih zemljišč, kolobarjenjem in strokovno utemeljenim gnojenjem zagotavlja ohranjanje oziroma izboljševanje rodovitnosti tal,
- nadzorovano pase živino na območju pod gozdno mejo,
- zatavlja njivske površine v okviru optimalne strukture kolobarja, tako da dosežen pridelek hranilnih snovi na enoto površine ni manjši, kot če bi prideloval poljščine,
- preprečuje zaraščanje kmetijskih zemljišč,
- skladno s programom izvaja vzdrževalna dela melioracijskih sistemov,
- na melioriranih in komasiranih zemljiščih izvaja program proizvodnje, ki je bil skladno z občinskim planom določen in sprejet v programu za izvedbo kmetijskih prostorsko ureditvenih operacij,
- kmetijska zemljišča deli v skladu s predpisi.

4.2 Dosedanji ukrepi na področju varovanja okolja

4.2.1 Genska banka

Velika raznolikost podnebnih in talnih razmer omogoča, da so na naravnih rastiščih prisotni številni tipi rastlin v okviru iste vrste, bogata pa je tudi pestrost različnih vrst. Slovenija je genski center za nekatere kmetijske rastline. Genetska dediščina, ki se ohranja v okviru Programa genske banke, je namenjena predvsem žlahtniteljskemu delu, mnogi avtohtoni kultivarji pa imajo tudi pomembno gospodarsko vrednost. Pomembni so zlasti avtohtoni kultivarji vrtnin, krompirja, čebule, posebno mesto pa pripada domačemu ekotipu hmelja fugglesa z imenom 'savinjski golding'.

V letu 2000 je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano vzdrževanju in oskrbi genskih virov kmetijskih rastlin namenilo skupno 32 milijonov tolarjev, in sicer:

Izvajalec	Vsebina	Dodeljena sredstva
Kmetijski inštitut Slovenije	Program genske banke vrtnin, krompirja, pšenice, krmnih rastlin, jagodičja in vinske trte	12.160.000 SIT
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta - Oddelek za agronomijo	Program genska banka ajde in pšenice, koruze, sadnih rastlin ter trav in detelj	11.160.000 SIT
Inštitut za hmeljarstvo in pivovarstvo	Program genske banke hmelja, zdravilnih in aromatičnih rastlin	8.680.000 SIT
<i>Skupaj</i>		<i>32.000.000 SIT</i>

Avtohtone pasme domačih živali so sestavni del kulturne dediščine, ki so že v preteklosti pripomogle k ohranitvi poseljenosti bolj odročnih krajev Slovenije, pomembno pa so prispevale tudi k preprečevanju zaraščanja kmetijskih površin. Povečevanje števila avtohtonih pasem domačih živali tudi v današnjem času igra pomembno vlogo pri ohranjanju tradicionalnih oblik kmetovanja ter varovanju okolja. Zato se v okviru Programa genske banke že vrsto let ohranjajo avtohtone pasme goveda, konjev, prašičev, ovac, koz, kokoši, čebele in psov. V letu 2000 je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Oddelku za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani namenilo 75 milijonov SIT za izvajanje programa ohranitve avtohtonih slovenskih pasem domačih živali, od katerih so znašale podpore rejcem, ki redijo avtohtone pasme 30 milijonov SIT, 25 milijonov SIT pa je bilo izplačanih za investicije v infrastrukturo za te namene.

4.2.2 Integrirana pridelava

Integrirana pridelava sadja pomeni ravnovesje, ki se vzpostavlja z ohranjanjem raznovrstnosti življenja v naravi, tako da se na gospodarsko sprejemljiv način pridelujejo visoki in kakovostni pridelki zdrave hrane. Uporaba kemičnih sredstev je skrbno izbrana in zmanjšana na minimum, škodljivce sadnega drevja pa zatirajo tudi njihovi naravni sovražniki, ki se nahajajo v nasadih.

V začetku 80 let so bili v Sloveniji zasnovani prvi poskusi za sistematično proučevanje možnosti za integrirano varstvo nasadov jablan. Dejanski začetek integriranega pridelovanja jabolk in hrušk, ki poleg varstva zajema tudi celotno tehnologijo pridelovanja in mehanizacijo, pa sega v leto 1991, ko je bilo v Sloveniji registriranih kar 88 tovrstnih pridelovalcev. Tekom let se je število integriranih pridelovalcev sadja povečevalo. Tako je v letu 2000 Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano integriranim pridelovalcem sadja za okoli 2.000 ha pridelovalnih površin izplačalo 122.246.600 SIT.

V letih 1996-1998 so bile podpore namenjene predvsem programu Slovenska integrirana pridelava sadja (SIPS) in so znašale:

- 1996: 6.002.508 SIT,
- 1997: 6.700.000 SIT,
- 1998: 7.500.000 SIT.

V letu 1999 pa je bilo programu SIPS in integriranim pridelovalcem skupno namenjenih 8.000.000 SIT.

Nadzor nad pridelavo, predelavo, skladiščenjem in prodajo sadja, pridelanega po Pravilih integrirane pridelave, opravljajo strokovne organizacije. Za sadje, pridelano po tem pravilniku, se dodeljuje zaščitna znamka, ki jo predstavlja stilizirana sinička z napisom SIPS, ki potrošnikom zagotavlja želeno kakovost ter jamči, da je bilo sadje pridelano na poseben (integriran) način.

Preko Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja so bile v letu 2000 podpore izplačane tudi za integrirano vrtnarstvo. Kmetovalcem je bilo za integrirano pridelavo vrtnin na okoli 280 ha dodeljenih 16.903.800 SIT. Nadzor nad izpolnjevanjem Smernic za integrirano pridelavo vrtnin v Sloveniji je opravljalo Združenje za integrirano pridelavo zelenjave Slovenije.

Pospeševanju uvajanja integrirane pridelave grozdja in vina je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano v letu 2000 namenilo 5.000.000 SIT. Podpora je bila dodeljena Poslovni skupnosti za vinogradništvo in vinarstvo Slovenije za izdelavo strokovnega elaborata in pravilnika o integrirani pridelavi vinskega grozdja in vina.

4.2.3 *Preprečevanje erozije vinogradov*

Vinogradništvo in vinarstvo sta tradicionalni in zelo razširjeni kmetijski usmeritvi, vendar pa so vinorodna področja locirana na nagnjenih terenih: vsaj dve tretjini vinogradov ležita na nagibih nad 20%, ena tretjina vinogradov pa na nagibih nad 45%. Zahtevne naravne danosti tako predstavljajo tudi potencialno nevarnost za erozijo zemlje na vinogradniških legah v nagibu.

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je v letu 2000 prvič sredstva namenilo tudi preprečevanju erozije v vinogradih. Kmetovalcem je bilo za okoli 5.100 ha vinogradov z najmanj 20% nagibom izplačanih 101.954.600 SIT.

4.2.4 *Ekološko kmetovanje*

Povprečna intenzivnost slovenskih kmetij je bistveno nižja od tiste v zahodnoevropskih državah. Pidelava je večinoma še vedno tradicionalna, z mnogo ročnega dela, kar ob dejstvu, da tudi potrošnik želi vedno kakovostnejšo hrano, prispeva k uveljavljanju ekološkega kmetovanja. Tudi manjše do srednje velike mešane kmetije nudijo idealne možnosti za prehod na ekološko pridelavo hrane.

V Sloveniji se je ekološko kmetovanje pričelo hitreje razvijati v zadnjih petih letih. Pidelava je v letih 1997-2000 potekala na podlagi priporočil za ekološko kmetovanje. Ekološki kmetovalci, ki so dobro organizirani v okviru ekoloških društev in Zveze združenj ekoloških kmetov, so do sedaj kmetovali po Priporočilih za ekološko kmetovanje (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 1997) ter pravilih oziroma pravilnikih ekoloških društev in združenj. Nekatere skupine se aktivno povezujejo tudi s tujimi organizacijami (DEMETER) in sodelujejo na strokovnem področju (IFOAM, ERNTE).

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je kmetovalcem, ki kmetujejo na ekološki način, v letu 1999 prvič namenilo finančno podporo v obliki neposrednih plačil na hektar za pridelavo različnih kultur. V letu 1999 je bil v okviru Inšpektorata RS za kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo in lovstvo opravljen tudi supernadzor (nadzor nad nadzornimi organizacijami) nad prijavljenimi pridelovalnimi površinami.

Proračunska sredstva so bila ekološkemu kmetovanju namenjena tudi v letu 2000, ko je bila ekološkim pridelovalcem preko Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja izplačana podpora za okoli 2.600 hektarov (*razpredelnica 1*). Število pridelovalcev se vsako leto večja. V letu 1999 je za podporo zaprosilo 41 pridelovalcev, v letu 2000 pa že 600. Še vedno pa se kaže nujna potreba po večjih količinah pridelkov in organiziranem nastopanju na tržišču z osveščanjem potrošnikov in tudi pridelovalcev.

Razpredelnica 1: Sredstva, namenjena ekološki pridelavi v letih 1999-2000

	1999			2000		
	SIT/ha	ha	SIT	SIT/ha	ha	SIT
Poljščine	60.000	41,162	2.469.720	80.500	130,83	10.531.815
Trajni nasadi	75.000	8,800	660.000	120.750	98	11.833.500
Travniki in pašniki	40.000	297,474	11.898.960	40.000	2.352	94.060.400
Vrtnine na prostem	75.000	7,201	540.075	103.500	15	1.523.520
Vrtnine v zavarovanih prostorih	90.000	0,077	6.930	120.750	0,03	3.623
<i>Skupaj</i>		<i>354,714</i>	<i>15.575.685</i>		<i>2.596,03</i>	<i>117.952.858</i>

S finančno podporo Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter posameznih društev in združenj ekoloških pridelovalcev in nekaterih lokalnih skupnosti se že razvijajo posebne blagovne znamke, ki bodo poleg nacionalne oznake »ekološko«, potrošnikom zagotavljale še dodatno garancijo o posebnih načinih pridelave ekoloških pridelkov in živil.

V letu 2001 je bil sprejet Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano), na osnovi katerega bodo morali kmetovalci, ki bodo v bodoče uveljavljali podporo za ekološko kmetovanje, tudi kmetovati.

4.2.5 Planinska paša

Planinski pašniki predstavljajo tradicionalno obliko individualne ali skupinske rabe kmetijskih zemljišč v gorskem svetu Slovenije. Da bi ta območja ohranili obdelana in poseljena, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano že vrsto let namenja sredstva tudi podpori za živali na planinski paši. Višina sredstev je bila do sedaj določena glede na kategorijo živali in izplačana na število GVŽ, ki so se v pašni sezoni pasle na planini. V bodoče se bo podpora za planinsko pašo določala na ha pašnih površin na planini, pri čemer bo v podporo vključen tudi dodatek za pastirja.

V letu 2000 je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano podpori za živali na planinski paši (za 8.128 GVŽ) namenilo kar 65.136.330 SIT.

4.2.6 Izravnalna plačila na območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo

Ker Slovenija sodi v krog držav z zelo peštrim kmetijskim prostorom (razgiban relief, ki se odraža predvsem v nagibih kmetijskih zemljišč, nadmorska višina, neugodne klimatske in pedološke razmere), razvoj kmetijstva v hribovitih in drugih območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo, kljub stalnim vlaganjem še vedno zaostaja za razvojem v ravninskih predelih. Območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo obsegajo okoli 350.000 ha in so s prevladujočim deležem travinja primerna predvsem za živinorejsko proizvodnjo.

Da bi zaustavili negativne trende v razvoju območij s težjimi pridelovalnimi razmerami, so se v Sloveniji vrsto let izvajali nekateri diferencirani ukrepi, ki so bili usmerjeni predvsem v podporo živinoreji in so bili glede na uporabljene kriterije ter način izplačevanja pretežno proizvodno naravnani. Z namenom ohranjanja funkcionalne sposobnosti območij z omejenimi dejavniki za kmetijstvo, pa je potrebno zagotoviti prehod na proizvodno neodvisna izravnalna plačila, ki upoštevajo tudi načela ekosocialno uravnoteženega razvoja.

V Sloveniji je vpeljan mehanizem podpor kmetijstvu na teh območjih, ki se v ciljih ne razlikuje od obstoječih LFA (less favoured areas) izravnalnih plačil v državah EU. Ta območja je potrebno obravnavati glede na vrsto ekonomskih, socialnih in okoljevarstvenih vidikov, vključno s kompenzacijo višjih stroškov pridelave zaradi neugodnih naravnih razmer, podporami proti opuščanju kmetovanja in izseljevanju iz odročnejših podeželskih območij, varstvom in ohranjanjem kulturne krajine ob celovitem razvoju podeželja.

Zaradi usklajevanja pristopa razmejitve območij z omejitvenimi dejavniki z veljavno tipologijo EU, je Slovenija pristopila k redefiniciji območij z omejitvenimi dejavniki v skladu z uredbo EU št. 1257/99, vzpostavitvi strokovnih in informacijskih podlag za izvajanje programa po načelih, usklajenih s temeljnimi smernicami EU (register kmetij), ki bodo zajemale tudi posebnosti slovenskega prostora (npr. Kras, Ljubljansko Barje ipd.) ter usposobitvi institucij za izvajanje programa za območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo (Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja).

Na podlagi uredbe o finančnih intervencijah je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano v letu 2000 izplačalo subvencije za območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo za okoli 248.000 ha, in sicer:

Območje	SIT/ha	Površina (ha)	SIT
Gorsko višinska območja in strme kmetije	16.000	99.816	1.597.054.560
Gričevnata, hribovita, kraška in druga območja	11.000	148.225	1.630.472.910
<i>Skupaj</i>		<i>248.041</i>	<i>3.227.527.470</i>

4.3 SAPARD

V obdobju usklajevanja pravne ureditve Republike Slovenije s pravno ureditvijo EU, se je Slovenija zavezala, da bo še pred polnopravnim članstvom vnesla pravna pravila EU v svoj pravni red in s tem zmanjšala težave ob samem vstopu v EU. Tudi EU namenja tem procesom določena sredstva, ki so za področje kmetijstva združena v programu SAPARD. Slovensko kmetijstvo in podeželje bosta s strani EU v predpristopnem obdobju deležna le minimalnih finančnih sredstev. Od skupaj 520 milijonov evrov, kolikor jih bo EU v okviru SAPARD na leto razdelila med 10 vstopajočih držav, je Sloveniji na podlagi meril za alokacijo sredstev namenjenih 6,447 milijona evrov, kar je 1% razpoložljivih sredstev. V sedemletnem obdobju naj bi Slovenija od EU prejela skupno okoli 45,1 milijon evrov, kar predstavlja 28,9% predvidenih celotnih stroškov izvedbe programa. Delež sofinanciranja iz nacionalnih sredstev je 15,5%, lastna udeležba upravičencev pa v povprečju znaša 55,6% celotne vrednosti programa.

Program razvoja podeželja v okviru predpristopnega instrumenta SAPARD je pripravljen tako, da bodo predvideni ukrepi dosegali skupne učinke z ustreznimi nacionalnimi ukrepi, katerih cilji so povečanje konkurenčnosti in trajnosti kmetijske proizvodnje in njene prilagoditve pravnemu redu EU. Med 15 različnimi ukrepi, ki jih lahko država kandidatka vključi v svoj program za uporabo predpristopne pomoči, je Slovenija glede na specifične razmere v kmetijstvu, na podeželju in v živilsko pridelovalni industriji in glede na omejeno razpoložljivost sredstev v okviru pomoči SAPARD, določila tri prednostne naloge:

- izboljšanje konkurenčnosti kmetij,
- izboljšanje konkurenčnosti pridelave agroživilskih proizvodov in trženja,
- podpora ukrepom za celostni razvoj podeželja.

Direktna sredstva SAPARD sicer niso namenjena izvajanju kmetijske okoljskega programa, lahko pa z usmerjanjem dodatnih sredstev ter preoblikovanjem kmetijstva in diverzifikacijo podeželja pomenijo znaten vir za nekatere nujno potrebne investicije na kmetijskih gospodarstvih, ki vstopajo v Slovenski kmetijski okoljski program.

V decembru leta 2000 je bila izdana Uredba o ukrepih kmetijske strukturne politike Programa razvoja podeželja 2000-2006 (SAPARD) (Uradni list RS, št. 114/00). Na podlagi te Uredbe se bodo za izvajanje posebnega predpristopnega programa za kmetijstvo in razvoj podeželja ter za doseganje ciljev, določenih v ukrepih kmetijske strukturne politike v Programu razvoja podeželja 2000-2006⁽¹⁾, upravičencem dodelila sredstva za:

- podpore investicijam v kmetijska gospodarstva, ki prispevajo k izboljšanju konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev in izpolnjevanju zahtev pravnega reda EU na področju higiensko veterinarske ureditve, varovanja okolja in zaščite živali,
- podpore investicijam v živilsko predelovalno industrijo v sektorjih predelave mesa, rib in mleka,
- podpore investicijam za razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah,
- podpore investicijam za razvoj in izboljšanje infrastrukture na podeželju.

Ukrepe predpristopne pomoči SAPARD, ki so opredeljeni v Programu razvoja podeželja 2000-2006, bo izvajala Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, ki je odgovorna za pripravo razpisov, sklepanje pogodb, izvedbo plačil ter nadzor nad izvedbo investicijskih in drugih projektov. Strokovne službe na kmetijskih zavodih bodo sodelovale tako pri implementaciji ukrepov, ki bodo vključeni v program SAPARD, kot pri pripravi regionalnih razvojnih programov z regionalnimi razvojnimi agencijami.

5 SLOVENSKI KMETIJSKO OKOLJSKI PROGRAM (SKOP)

Posebni nacionalni okoljski ukrepi so pomemben del Skupne kmetijske politike EU (CAP). Ti programi dobivajo osrednjo vlogo predvsem v državah, kjer naravne in strukturne danosti (alpski in skandinavski del EU) ne omogočajo konkurenčnosti kmetijske pridelave, pač pa se kmetijstvu priznava tudi opravljanje drugih javnih funkcij. Oblikovanje takega programa je tudi eden od osrednjih delov reforme kmetijske politike v Sloveniji.

Ukrepi kmetijsko okoljskega programa so namenjeni predvsem zmanjševanju negativnih vplivov kmetijstva na okolje, ohranjanju kulturne krajine in biotske pestrosti, odpravljanju zaraščanja ter varovanju okolja in zavarovanih območij. Osnovni cilj programa je uvajanje kmetijske pridelave, ki varuje zdravje ljudi in zagotavlja trajnostno rabo naravnih virov. Ukrepi se načrtujejo in izvajajo v skladu s principi trajnosti in sonaravnosti ter upoštevajo usmeritve s področja varovanja okolja. Najpomembnejši cilji za Slovenijo so: izboljšanje življenjskega standarda na podeželju, ohranjanje poseljenosti s kmetovanjem na okolju prijazen način in varovanje tradicionalne podeželske krajine, ohranjanje rodovitnosti tal z okolju prijazno pridelavo in predelavo, varovanje okolja, posebej še izboljšanje kakovosti virov pitne vode in ohranjanje biodiverzitete. Uvedbo kmetijsko okoljskega programa v obdobju pred vstopom v EU utemeljuje naslednje:

- uvajanje takega programa je zahteven strokovni in organizacijski projekt, ki ga bo država zmogla le dobro pripravljena in ustrezno organizirana,
- interes za ohranitev in izboljšanje stanja v okolju obstaja in je v družbi vse večji, čeprav je okoljevarstvena zavest na splošno slabo razvita,
- pomen kmetijstva za nekmetijske dejavnosti in pomen varovanja okolja morata biti prepoznana tako pri širši javnosti, kot tudi pri kmetih, zato je nujno pričeti z osveščanjem in izobraževanjem,

⁽¹⁾ Program razvoja podeželja 2000-2006. Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano, 2000

- sonaravno kmetovanje je gotovo ena izmed redkih dolgoročnih razvojnih možnosti sicer strukturno šibkega slovenskega kmetijstva (velika razdrobljenost posesti in majhne kmetije, nizka izobrazbena raven, nizka akumulativnost dohodka itd.),
- naravi prijazni načini kmetovanja in višja kakovost pridelane hrane, ki jo zahteva potrošnik,
- stroški varovanja okolja in resursov v obdobju vstopanja v EU so bistveno nižji, kot bi bila eventualna sanacija onesnažene dežele v nekaj desetletjih; s tem bi nastala nepopravljiva škoda v okolju in za zdravje ljudi.

5.1 Strateške prioritete programa

Za slovensko kmetijstvo je značilna velika raznolikost v intenzivnosti pridelovanja na posameznih kmetijah, po posameznih območjih in po posameznih panogah. V mnogih, danes demografsko ogroženih in odročnih območjih prevladuje ekstenziven način pridelovanja hrane, zaradi česar so ti predeli ekološko še neobremenjeni in zato primerni tudi za najbolj zahtevne načine pridelovanja (ekološko kmetijstvo), ki bi jih morali kombinirati s kmečkim turizmom ali domačo obrtjo kot dodatnim virom zaslužka. Take kmetije vključujejo kombinacijo živinoreje, poljedelstva ali vrtnarstva, lahko pa tudi sadjarstvo in vinogradništvo. Ker težavne pridelovalne razmere in majhnost kmetij ne omogočajo enakopravne konkurence, je ena glavnih usmeritev v razvoju slovenskega kmetijstva zagotavljanje kakovosti pridelane hrane.

Slovensko kmetijstvo je tako zaradi sorazmerno nizke intenzivnosti pridelave, pomena za ohranjanje kulturne krajine in biotske pestrosti, v velikem delu še do okolja prijazno in za zdravje potrošnikov varno. Do določene mere ekonomske učinkovitosti je tak odnos do okolja potrebno vzdrževati, hkrati pa spodbujati potencialne onesnaževalce k uporabi okolju prijaznejših postopkov.

Slovenski kmetijsko okoljski program podpira kmetijstvo v njegovi okoljski funkciji in predstavlja akcijski program ob izvedbi programa reforme slovenskega kmetijstva, ki kmetijstvo hkrati prilagaja tudi zahtevam varovanja okolja v EU. Strateške usmeritve Slovenskega kmetijsko okoljskega programa določa Program reforme kmetijske politike (1998)⁽¹⁾ v sklopu drugega stebra reforme, ki se nanaša na prestrukturiranje kmetijstva. Program se bo izvajal v sklopu EKO 2 in EKO 3 neposrednih plačil. Celoten program pomeni bistveni napredek od uveljavljenih konvencionalnih oblik gospodarjenja in omogoča postopen prehod na okolju bolj prijazne načine kmetovanja, ki povzročajo manjše onesnaževanje okolja in ohranjajo habitate prostoživečih vrst rastlin in živali. V mnogih primerih se program nanaša na ohranjanje specifičnih vrednot slovenskega podeželja, kot so tradicionalno kmetovanje in s tem povezano ohranjanje kulturne dediščine in tipičnih slovenskih krajin. Posebnega pomena je ohranjanje pestrosti živalskih in rastlinskih vrst, ki jo pogojuje prav raznolikost habitatov na območju Slovenije. V preteklem obdobju so se mnogi biotopi ohranili prav zaradi odmaknjenosti od večjih razvojnih središč ali pa uporabe naravi prijaznih oblik gospodarjenja na kmetijah. Tako je mogoče na podeželju srečati nekatere enkratne vrste živali in rastlin, ki se ohranijo samo v posebnem okolju ekstenzivno obdelanega podeželja.

Ker se v zadnjem času zastruje tudi problematika povsem neobvladanega trgovanja z neavtohtonimi, eksotičnimi živalskimi vrstami, nekontroliranega iznosa genskega materiala (semen) ter vnosa tujih in genetsko spremenjenih organizmov, kar ima lahko nepredvidljive posledice v naravnih ekosistemih, kmetijsko okoljski program posebno pozornost namenja tudi ohranjanju avtohtonih sort kmetijskih rastlin in pasem domačih živali, kakor tudi tradicionalnemu kmetovanju, ki se izvaja na krajevno običajne načine.

⁽¹⁾ Program reforme kmetijske politike 1999-2002. Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 1998

Bistveni cilj Slovenskega kmetijsko okoljskega programa je torej vzdrževanje kmetovanja in popularizacija take kmetijske pridelave, ki zagotavlja sonaravno rabo naravnih virov, ohranja biotsko pestrost rastlinskih in živalskih vrst ter varuje naravno in kmetijsko krajino ob sočasnem trajnostnem razvoju podeželja. Da bi slovensko podeželje ohranili poseljeno in ga v tem sklopu obdržali kultiviranega in obdelanega, strateške prioritete kmetijsko okoljskega programa poudarjajo:

- pospeševanje razvoja dinamičnih, konkurenčnih in sonaravnih kmetijskih gospodarstev,
- usmerjanje kmetijstva v vzdrževanje poseljenosti in prepoznavnosti slovenskega podeželja, vključno z ohranjanjem kmetovanja na območjih, ki se zaraščajo,
- ohranjanje rodovitnosti tal in varovanje kmetijskih zemljišč pred spremembo namembnosti rabe,
- omejevanje uporabe kemičnih sredstev v kmetijstvu na najmanjšo možno mero, strokovno utemeljeno uporabo teh sredstev ter zmanjšanje njihovega vnosa v zrak, podtalnico, vodotoke in tla,
- ohranjanje in obnovo biotske pestrosti na ravni habitatov, ogroženih in samoniklih rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih genomov,
- ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja,
- zmanjševanje intenzivnosti kmetovanja, kjer ima to potencialno negativen učinek na okolje in zmanjševanje biotske pestrosti,
- usmerjanje kmetovanja v integrirane in ekološke oblike pridelave,
- spodbujanje pridelave domačih sort kmetijskih rastlin in reje domačih pasem, ki predstavljajo nacionalno pomemben genski sklad in jim sicer grozi izumrtje,
- izobraževanje in usposabljanje kmetov ter ozaveščanje javnosti,
- zagotavljanje možnosti za kmečki turizem ob trajnostnem razvoju podeželja,
- spodbujanje interesa vlade (države) za reševanje okoljskih problemov na podeželju s sodelovanjem med vladnimi institucijami (predvsem MKGP in MOP, ZVNKD), univerzo (izobraževalnimi ustanovami), lokalno skupnostjo, kmeti in nevladnimi organizacijami (Kmetijsko gozdarska zbornica, Zveza združenj ekoloških kmetov, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije ipd.).

5.2 Predpisi

5.2.1 Obstoječa pravna podlaga v Sloveniji

Direktna pravna podlaga Slovenskega kmetijsko okoljskega programa je Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 54/00), posredno pa se program nanaša na vrsto predpisov, od katerih so navedeni le najpomembnejši:

- Zakon o kmetijskih zemljiščih (Uradni list RS, št. 56/96, 31/98 - Odločba Ustavnega sodišča, 68/00 - Odločba Ustavnega sodišča),
- Zakon o zdravstvenem varstvu rastlin (Uradni list RS, št. 82/94),
- Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 32/93, 1/96),
- Zakon o fitofarmacevtskih sredstvih (Uradni list RS, št. 11/01),
- Zakon o ukrepih v živinoreji (Uradni list SRS, št. 17/78, 29/86),
- Zakon o veterinarstvu (Uradni list RS, št. 82/94, 21/95, 16/96),
- Navodilo za izvajanje dobre kmetijske prakse pri gnojenju (Uradni list RS, št. 34/00),
- Dobra kmetijska praksa varstva rastlin (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2000),
- Navodilo o tem, kdaj se šteje, da obdelovalec ravna kot dober gospodar (Uradni list SRS, št. 29/86),
- Uredba o vnosu nevarnih snovi in rastlinskih hranil v tla (Uradni list RS, št. 68/96),
- Uredba o mejnih, opozorilnih in kritičnih imisijskih vrednostih nevarnih snovi v tleh (Uradni list RS, št. 68/96),
- Pravilnik o obratovalnem monitoringu pri vnosu nevarnih snovi in rastlinskih hranil v tla (Uradni list RS, št. 55/97),
- Strokovno navodilo o urejanju gnojišč in greznic (Uradni list SRS, št. 10/85),
- Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil (Uradni list RS, št. 31/01),
- Pravilnik o kakovosti krme (Uradni list SFRJ, št. 15/89),

- Odredba o označevanju in registraciji govedi (Uradni list RS, št. 86/94),
- Odredba o označevanju in registraciji drobnice (Uradni list RS, št. 77/00),
- Zakon o zaščiti živali (Uradni list RS, št. 98/99),
- Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 56/99, 31/00),
- Uredba o zavarovanju ogroženih živalskih vrst (Uradni list RS, št. 54/93),
- Konvencija o biološki raznovrstnosti (Uradni list RS, št. 30/96).

5.2.2 Obstoječa pravna podlaga EU

Slovenski kmetijsko okoljski program upošteva tudi veljavne predpise EU, od katerih so na tem mestu navedeni predvsem tisti, ki so neposredno povezani s kmetijsko okoljsko problematiko, strukturnimi spremembami v kmetijstvu in administrativnimi postopki dodeljevanja podpor:

- Uredba Sveta (EC) št. 1257/99 o podpori razvoju podeželja preko Evropskega kmetijskega usmerjevalnega in jamstvenega sklada (EAGGF), z vsemi dopolnitvami, uredbami, smernicami in odločitvami, ki izhajajo iz uredbe št. 1257/99,
- Uredba komisije (EC) št. 1750/99, ki določa natančna pravila za izvajanje Uredbe sveta (EC) št. 1257/99,
- Uredba Sveta (EGS) št. 2092/91 o ekološkem načinu proizvodnje in ustreznem označevanju kmetijskih pridelkov in živil, z vsemi dopolnitvami, uredbami, smernicami in odločitvami, ki izhajajo iz uredbe št. 2092/91,
- Uredba Sveta (EEC) št. 3508/92 o uvedbi Integriranega administrativnega in kontrolnega sistema (IACS),
- Uredba Komisije (EEC) št. 3887/92 z določbami o izvedbi Integriranega administrativnega in kontrolnega sistema (IACS),
- Uredba Sveta (EC) št. 1258/99 o financiranju Skupne kmetijske politike (CAP),
- Smernica Sveta (EEC) št. 676/91 o varovanju voda pred onesnaženjem z nitrati kmetijskega izvora,
- Uredba Sveta (EEC) št. 409/79 o varovanju prostoživečih ptic.

5.3 Finančni okvir programa

Pričakuje se, da bo Slovenski kmetijsko okoljski program naletel na precejšen odziv pri pridelovalcih. V program bo postopno vključenih med 20 in 40% kmetijskih zemljišč. Ocena finančnih sredstev, potrebnih za izvajanje programa je prikazana v razpredelnici 2.

Razpredelnica 2: Višina sredstev, potrebnih za izvajanje kmetijsko okoljskega programa (2001-2006)

(v 000 SIT)

Skupina	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje	684.000	2.000.000	2.620.000	3.500.000	3.500.000	3.500.000
Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine	1.026.000	3.200.000	3.450.000	4.100.000	4.100.000	4.100.000
Varovanje zavarovanih območij	17.100	500.000	750.000	900.000	900.000	900.000
Skupaj	1.727.100	5.700.000	6.820.000	8.500.000	8.500.000	8.500.000
Izobraževanje in promocija	146.100	135.000	115.000	100.000	100.000	100.000
Skupaj	1.873.200	5.835.000	6.935.000	8.600.000	8.600.000	8.600.000

Skladno z 12. členom zakona o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 54/00), se bo program do polnopravne vključitve Slovenije v EU financiral iz državnega proračuna RS ter z zakonom določenih virov proračunskega sklada za razvoj kmetijstva. Ob vstopu Slovenije v EU pa bo potrebno izvesti revizijo financiranja programa v skladu s takrat veljavno zakonodajo EU in Republike Slovenije.

Za izvajanje posameznih ukrepov lahko zagotavlja financiranje tudi lokalna skupnost, in sicer le kot dopolnilo k obstoječim ukrepom, vendar ne z istim ciljem in enakim namenom (zakon o kmetijstvu - Uradni list RS, št. 54/00). V tem primeru lokalna skupnost zagotavlja tudi kontrolo porabe sredstev iz lokalnega proračuna.

5.4 Splošni pogoji

5.4.1 Upravičenci do neposrednih plačil

Po zakonu o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 54/00) so upravičenci za pridobitev neposrednih plačil v okviru kmetijsko okoljskega programa kmetijska gospodarstva in druge fizične ter pravne osebe s stalnim prebivališčem oziroma sedežem v Republiki Sloveniji, ki opravljajo kmetijsko dejavnost, skladno z načeli dobre kmetijske prakse in dobrega gospodarja ter izpolnjujejo dodatne predpisane pogoje za posamezne ukrepe.

Na zavarovanem območju je možno neposredno plačilo pridobiti, če se kmetijsko gospodarstvo oziroma posamezna kmetijska zemljišča kmetijskega gospodarstva nahajajo na zavarovanem območju.

Upravičenci, ki bodo v letu 2001 pridobili neposredna plačila za ukrepe kmetijsko okoljskega programa, bodo imeli ob eventualnem podaljšanju programa v letu 2002 prednost pri vključitvi v program in pridobitvi neposrednih plačil za te namene.

5.4.2 Velikost kmetijskih zemljišč

Najmanjša velikost enote kmetijskega zemljišča iste rabe, za katero je mogoče pridobiti neposredno plačilo za en ukrep kmetijsko okoljskega programa je 0,1 ha, na kmetijskem gospodarstvu pa mora biti skupno vsaj 0,3 ha kmetijskih zemljišč za en ukrep, razen če s pogoji za posamezne ukrepe ni drugače določeno.

5.4.3 Trajanje obveznosti

Upravičenec za izplačilo neposrednega plačila se s podpisom pogodbe hkrati z vlogo obveže, da bo na kmetijskem gospodarstvu ukrepe kmetijsko okoljskega programa izvajal ves čas trajanja programa (5 let), in sicer skladno z izpolnjevanjem pogojev za pridobitev neposrednega plačila za določen ukrep. Odstopanja od te obveznosti so dovoljena le v naslednjih primerih:

- če po triletnem obdobju izpolnjevanja obveznosti upravičenec dokončno preneha s kmetovanjem, oziroma če njegov naslednik ni sposoben izpolnjevati pogodbenih obveznosti,
- če se med trajanjem obveznosti površine kmetijskega gospodarstva povečajo, se upravičenec lahko vključi v program s povečanim obsegom površin, kolikor to povečanje površin prispeva k nedvoumnemu varovanju okolja glede na naravo ukrepov in zahtevane pogoje ter še naprej zagotavlja učinkovito kontrolo nad izvajanjem ukrepov; če se upravičenec s povečanim obsegom površin ne vključi v program mora na teh površinah izvajati vsaj načela dobre kmetijske prakse in dobrega gospodarja, pri čemer se učinkovitost izvajanja in kontrole ostalih ukrepov programa ne sme poslabšati,

- če se med trajanjem obveznosti površine kmetijskega gospodarstva zmanjšajo in to ne poslabša učinkovitosti izvajanja in kontrole ukrepov programa,
- če se spremeni obseg kmetijskih zemljišč ali način kmetovanja neodvisno od upravičenca (komasacije, zemljiške operacije, denacionalizacijski postopek, prisilna dražba, dedovanje),
- če ob sklenitvi pogodbene obveznosti, spremembe, ki vplivajo na kasnejše izvajanje ukrepov še niso bile znane oziroma v primeru višje sile:
 - * smrt upravičenca,
 - * dolgotrajna opravilna nesposobnost upravičenca,
 - * naravne in elementarne nesreče, ki občutno vplivajo na kmetijske površine ali živali na kmetijskem gospodarstvu,
 - * uničenje gospodarskih poslopij zaradi nesreč,
 - * veterinarske prepovedi, neodvisne od upravičenca,
 - * kužne bolezni, ki ogrozijo del ali vse živali upravičenca.

Upravičenec mora pri izvajanju ukrepov obvezno upoštevati načela dobre kmetijske prakse ter dobrega gospodarja ob upoštevanju vse veljavne kmetijske zakonodaje, kakor tudi zakonodaje s področja varovanja okolja, zdravstva, veterine ter mora izpolnjevati tudi vsa ostala zakonska določila, ki so veljavna ob vstopu v program.

Vsako odstopanje od pogodbenih obveznosti se na podlagi ustrezne vloge upravičenca rešuje individualno.

5.4.3 Višina neposrednih plačil

Če na kmetijskem gospodarstvu skupni obseg kmetijskih zemljišč v rabi presega 100 ha, se znesek neposrednih plačil za kmetijsko okoljske ukrepe zniža za 30%.

Zgornje višine neposrednih plačil na hektar zemljišč kmetijskega gospodarstva, ki jih je možno pridobiti s kombinacijo ukrepov kmetijsko okoljskega programa, v letu 2001 znašajo:

Razpredelnica 3: Zgornje višine neposrednih plačil

	KMG izven zavarovanih območij	KMG na zavarovanih območjih
njivske površine	109.100 SIT/ha	120.000 SIT/ha
trajni nasadi	163.600 SIT/ha	180.000 SIT/ha
travinje	81.800 SIT/ha	90.000 SIT/ha

Če pri posameznem ukrepu ni drugače navedeno, je neposredna plačila v okviru kmetijsko okoljskih ukrepov mogoče uveljavljati tudi za površine, za katere se uveljavlja izravnalno plačilo za območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo in za površine, za katere se uveljavlja tržno cenovne podpore.

Prav tako pa je znotraj »Slovenskega kmetijsko okoljskega programa« ukrepe možno med seboj kombinirati (glej razpredelnico 4), neposredna plačila na hektar pa seštevati do zgornje višine neposrednih plačil, opredeljenih v razpredelnici 3.

V tekočem letu bo višina neposrednih plačil določena na podlagi višine neposrednih plačil v preteklem letu ter razpoložljivih sredstev državnega proračuna in se bo povečevala skladno z rastjo inflacije v preteklem letu.

5.6 Ostali pogoji

Poleg splošnih pogojev, mora upravičenec izpolnjevati tudi ostale zahteve kmetijsko okoljskega programa, ki so naslednje:

- Pri izvajanju ukrepov kmetijsko okoljskega programa mora upravičenec do neposrednih plačil dosledno upoštevati načela dobre kmetijske prakse pri gnojenju (Uradni list RS, št. 34/00) in dobre kmetijske prakse varstva rastlin (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2000) ter kmetijska zemljišča obdelovati kot dober gospodar, pri čemer mora kmetijsko proizvodnjo prilagoditi ekološkim in talnim razmeram, uporabljati zemljiščem in kraju primerne metode za preprečevanje zbitosti tal, erozije in onesnaževanja ter zagotavljati trajno rodovitnost zemljišč (zakon o kmetijskih zemljiščih - Uradni list RS, št. 59/96, št. 31/98 - odločba US, 68/00 - odločba US).
- Tudi na površinah, ki ne bodo vključene v kmetijsko okoljski program, mora upravičenec dosledno upoštevati načela dobre kmetijske prakse pri gnojenju in dobre kmetijske prakse varstva rastlin ter dobrega gospodarja, pri čemer kmetovanje na teh površinah ne sme negativno vplivati na okolje in zmanjšati učinkovitosti izvajanja ukrepov na površinah, ki so vključene v program.
- S petletno pogodbo se upravičenec obveže, da bo ves čas trajanja kmetijsko okoljskega programa skladno s predpisanimi pogoji izvajal ukrep oziroma ukrepe, s katerimi se je vključil v program. Med trajanjem pogodbene obveznosti se med posameznimi leti (in ne med letom) en ukrep kmetijsko okoljskega programa lahko zamenja z drugim, če ta sprememba prispeva k bistvenemu izboljšanju varovanja okolja. Vsako odstopanje od pogodbenih obveznosti v smislu zamenjave enega ukrepa z drugim ukrepom, se na podlagi ustrezne vloge upravičenca rešuje individualno.
- Na živinorejskih kmetijah mora biti prostor za skladiščenje gnojevke oziroma gnojnice ustrezno zgrajen, tako da ne predstavlja vira onesnaževanja okolja (podtalnice).
- Skladiščni prostor za živinska gnojila mora zadoščati za premostitev časa, ko je po uredbi o vnosu nevarnih snovi in rastlinskih hranil v tla (Uradni list RS, št. 68/96) gnojenje z živinskimi gnojili prepovedano oziroma ni mogoče.
- Obtežba z živino na kmetijskem gospodarstvu ne sme preseči 1,9 GVŽ/ha. Količina uporabljenega organskega dušika pa mora biti manjša od 170 kg na hektar letno. Pri izračunu števila GVŽ se upoštevajo vsa obdelana kmetijska zemljišča kmetijskega gospodarstva (vsa kmetijska zemljišča v rabi), pri čemer mora biti izračunano število GVŽ zaokroženo na eno decimalko.
- Upravičenec, ki zaprosi za neposredna plačila iz naslova kmetijsko okoljskega programa, mora ves čas trajanja programa obvezno in sproti voditi evidenco o vseh delovnih opravilih, ki se izvajajo pri izbranih ukrepih.
- Upravičenec, ki mu bodo izplačana neposredna plačila iz naslova kmetijsko okoljskega programa, je dolžan na kmetijskem gospodarstvu hraniti vso dokumentacijo (zahtevek s prilogami, potrdilo o opravljenem izobraževanju) in vse evidence (zasnova kolobarja, zapisi o delovnih opravilih) ves čas trajanja programa ter nato še štiri leta od dneva zadnje pridobitve neposrednih plačil.
- Kmetijsko gospodarstvo, ki izvaja ukrepe kmetijsko okoljskega programa, mora izpolnjevati tudi vse pogoje, ki jih zahteva Integrirani administrativni in kontrolni sistem (IACS), za celoten čas trajanja programa, kot je to določeno v predpisih o dodeljevanju neposrednih plačil.
- Upravičenec mora pri izvajanju kmetijsko okoljskih ukrepov upoštevati tudi okoljske predpise in predpisane akte na zavarovanih območjih.
- Upravičenec se mora obvezati, da bo kmetoval na način, za katerega je pridobil neposredno plačilo še najmanj 5 let od dneva zadnje pridobitve neposrednega plačila.

5.7 Administrativni postopki

Administrativne postopke za dodeljevanje sredstev za ukrepe Slovenskega kmetijskega okoljskega programa bo izvajala Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja. Nadzor bo vključeval Integrirani administrativni in kontrolni sistem (IACS) ter v tem sklopu tudi inšpekcijske preglede na terenu, ki bodo letno naključno zajeli 5% upravičencev, vključenih v program oziroma odstotek upravičencev, ki ni nižji od zahtevanega obsega inšpekcijskega nadzora v EU. Neposredna plačila se bodo izplačevala kot podpore v tekočem letu.

Slovenski kmetijsko okoljski program se bo v letu 2001 izvajal poskusno, s podaljšanjem v petletno obdobje, ki se začne z letom 2002.

Na podlagi ustrezne vloge na predpisanem obrazcu, se upravičenec v izvajanje ukrepov kmetijsko okoljskega programa vključi prostovoljno.

Upravičenec bo skupaj z vlogo na predpisanem obrazcu, podpisal tudi pogodbo, s katero bo potrdil sodelovanje v programu in se zavezal k izpolnjevanju vseh pogojev in določil programa.

Način vlaganja zahtevkov za neposredna plačila iz naslova kmetijsko okoljskega programa bo določen z vsakoletno uredbo.

Upravičenec mora vlogo za pridobitev neposrednih plačil dostaviti najkasneje do 31. 5. vsako leto, hkrati z obrazcem »Osnovni podatki o kmetijskem gospodarstvu«, razen če z vsakoletno uredbo ni drugače določeno.

Dodelitev sredstev poteka skladno z letnim proračunom sredstev in letno uredbo.

5.8 Kontrola in sankcioniranje

Kontrolo nad izvajanjem ukrepov in nadzor nad porabo proračunskih sredstev bo izvajal Inšpektorat RS za kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo, skladno z zakonom.

Kmetijski inšpektorji imajo pravico preverjati izpolnjevanje pogojev na kmetijskem gospodarstvu, zlasti izpolnjevanje predpisanih pogojev za posamezne ukrepe in upravičenost do zaprošenih ali že izplačanih neposrednih plačil.

Kontrola izvajanja in izpolnjevanja pogojev za dodelitev proračunskih sredstev za posamezne ukrepe kmetijsko okoljskega programa je ločena in poteka dodatno h kontroli, ki se izvaja v okviru kontrolnih organizacij za integrirano in ekološko pridelavo z namenom pridobitve certifikata.

Upravičenec mora v roku 30 dni od pisne zahteve, vrniti izplačana neposredna plačila za izvajanje ukrepov kmetijsko okoljskega programa skupaj z zakonitimi zamudnimi obrestmi od dneva nakazila do dneva vračila, v primeru:

- če upravičenec zaradi nepričakovanih okoliščin ni zmožen izpolnjevati predpisanih pogojev in pogodbenih obveznosti ter o tem ni obvestil Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja v letu nastalih sprememb,
- če upravičenec ne omogoči oziroma ne dovoli vpogleda v ustrezno dokumentacijo na kmetijskem gospodarstvu oziroma dostopa do kmetijskih zemljišč in zgradb za namene IACS dodeljevanja ali porabe proračunskih sredstev,
- če upravičenec neposredno plačilo deloma ali v celoti ne uporabi za namene, za katere je bilo izplačano,
- če je s kontrolo ugotovljeno odstopanje med navedeno in dejansko površino kmetijskih zemljišč in številom živali,

- če upravičenec ne izpolnjuje splošnih določil programa in ne izvaja ukrepov, za katera je pridobil neposredna plačila, skladno s predpisanimi pogoji,
- če v predpisanem času za hranjenje dokumentacije ni možno preveriti upravičenosti do že izplačanih neposrednih plačil.

V primeru, da kmetijsko gospodarstvo ne izpolnjuje pogojev za integrirano oziroma ekološko kmetovanje, tako da upravičenec ne prejme ustreznega certifikata oziroma pozitivnega poročila v obdobju prilagajanja v tekočem letu, upravičenec izgubi pravico do neposrednega plačila za tovrstne ukrepe v tekočem letu.

Če pa je odstopanje od izpolnjevanja pogojev za integrirano oziroma ekološko kmetovanje tolikšno, da upravičenec v dveh zaporednih letih ne pridobi ustreznega certifikata, se na podlagi pravnomočne inšpekcijske odločbe obveznost nadaljnjega izvajanja ukrepov kmetijsko okoljskega programa prekine, pri čemer je upravičenec dolžan vrniti tudi že izplačano neposredno plačilo preteklih let skupaj z zakonitimi zamudnimi obrestmi od dneva nakazila do dneva vračila.

Če Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja upravičenca pisno obvesti, da mu je bilo neposredno plačilo pomotoma izplačano in upravičenec v roku 15 dni od prejema obvestila, nakazanih sredstev ne vrne, mora plačati tudi zakonite zamudne obresti od dneva prejema obvestila do dneva vračila.

Izplačana neposredna plačila je brez zakonitih zamudnih obresti potrebno vrniti v primeru:

- če upravičenec ugotovi, da mu je bilo neposredno plačilo izplačano pomotoma in o tem obvesti Agencijo RS za kmetijske trge in razvoj podeželja v roku 14 dni od datuma napačnega nakazila,
- če v danih okoliščinah upravičenec ni mogel nedvoumno ugotoviti, da je bilo plačilo izvedeno pomotoma.

Upravičenec je oproščen vračila sredstev v primeru višje sile, kot je navedeno v poglavju 5.4.3 *Trajanje obveznosti*.

5.9 Ukrepi Slovenskega kmetijsko okoljskega programa

Slovenski kmetijsko okoljski program, katerega namen je popularizacija kmetijske pridelave, ki bo ustrezala potrebam potrošnikov ter varovala zdravje ljudi, zagotavljala trajnostno rabo naravnih virov in omogočala ohranjanje biotske pestrosti ter značilnosti slovenske krajine, je s posebnim poudarkom na okoljski komponenti razdeljen na tri osnovne skupine, ki določajo naravo in vsebino ukrepov:

- I. skupina: zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje,
- II. skupina: ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine,
- III. skupina: varovanje zavarovanih območij.

V IV. skupino sta vključena izobraževanje in promocija, ki sicer nista zasnovana kot ukrepa Slovenskega kmetijsko okoljskega programa, vendar pa pomembno prispevata k dvigu izobrazbene ravni kmetov ter obveščanju potrošnikov o ukrepih programa in njihovem pomenu, kakor tudi informiranju potrošnikov o novostih in kakovosti sonaravno pridelanih kmetijskih proizvodov in živil.

Skupina I.: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Intenzivna pridelava hrane ima lahko negativne vplive na okolje in sistem tla-rastlina-talna voda, ki nastajajo zaradi neustrezne uporabe gnojil in fitofarmacevtskih sredstev. Nesmotna pridelava pa lahko vodi do erozije in zbitosti tal.

Naravi prijazni načini priraje in pridelave pozitivno vplivajo na okolje, saj nadzorovana uporaba kemičnih sredstev zmanjšuje potencialno nevarnost onesnaževanja okolja, povečuje biotsko pestrost rastlinskih in živalskih vrst, ohranja rodovitnost in strukturo tal ter ravnovesje talnih mikroorganizmov, zmanjšuje izpiranje hranil, zaradi manjše porabe energije pa zmanjšuje tudi odvisnost kmetij od zunanjih vnosov in prispeva k samozadostnosti.

Da bi zmanjšali antropogeno onesnaževanje okolja zaradi kmetijske pridelave, so v I. skupini predvideni naslednji ukrepi trajnostnega razvoja kmetijstva:

- I/1 Zmanjšanje obremenitve obdelanih kmetijskih zemljišč,
- I/2 Odpravljanje zaraščanja,
- I/3 Zmanjševanje erozije v sadjarstvu in vinogradništvu,
- I/4 Ohranjanje kolobarja,
- I/5 Ozelenitev njivskih površin,
- I/6 Integrirano sadjarstvo,
- I/7 Integrirano vinogradništvo,
- I/8 Integrirano vrtnarstvo,
- I/9 Ekološko kmetovanje.

Cilji, mehanizmi, pogoji in višine neposrednih plačil po posameznih ukrepih I. skupine so opisani v nadaljevanju.

Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Ukrep I/1: Zmanjšanje obremenitve obdelanih kmetijskih zemljišč

	Vsebina
Cilj	• Zmanjšanje obremenitve obdelanih kmetijskih zemljišč
Mehanizem	• Enkratno plačilo na glavo živali za trajno zmanjšanje intenzivnosti
Izvedbeni ukrep	• Zmanjšanje okoljske obremenitve in ohranjanje kmetovanja
Pogoji	• Znižanje obtežbe do 1,9 GVŽ/ha • Spodnja meja obtežbe 0,5 GVŽ/ha • Maksimalna obtežba 100 GVŽ na obrat • Zmanjšanje obremenitve v tekočem letu • Ohranjanje obdelanih površin v okviru ostalih ukrepov kmetijsko okoljskega programa
Plačilo/GVŽ	• 42.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Zmanjšanje staleža živali (razlika med številom živali ob vstopu v program in številom živali ob koncu programa) • <i>Dolgoročni:</i> • Zmanjšana intenzivnost priraje • Znižana obremenitev okolja z organskimi odpadki • Znižana splošna obremenitev kmetijskih zemljišč z organskimi hranili

Upravičenec lahko neposredno plačilo za zmanjšanje staleža živine po ukrepu I/1 Zmanjšanje obremenitve obdelanih kmetijskih zemljišč pridobi samo enkrat v petih letih trajanja kmetijsko okoljskega programa, pri čemer število živali v tem obdobju ne sme preseči 1,9 GVŽ/ha.

Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Ukrep I/2: Odpravljanje zaraščanja

	Vsebina
Cilj	• Odpravljanje zaraščanja in ohranjanje kmetijske rabe na očiščenih zemljiščih
Mehanizem	• Enkratno neposredno plačilo na površino za odpravljanje zaraščanja
Izvedbeni ukrep	• Čiščenje zaraslih zemljišč za kmetijsko rabo brez poseganja v mikroreliefno strukturo
Pogoji	• Odstranjevanje zarasti mora biti opravljeno v enem letu • Najmanj petletna raba očiščenih zemljišč v okviru enega od ostalih ukrepov kmetijsko okoljskega programa
Plačilo/ha	• 42.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Površine, na katerih se ukrep izvaja (ha) • Zmanjšanje deleža površin v zaraščanju na kmetijskih gospodarstvih (ha) • Površine, na katerih se izvajajo ostali ukrepi kmetijsko okoljskega programa po odpravi zaraščanja • Število živali, vključeno v ostale ukrepe kmetijsko okoljskega programa, ki se izvajajo na že očiščenih zemljiščih • <i>Dolgoročni:</i> • Revitalizacija kmetijskih površin

Zemljišča v zaraščanju, ki so predmet pomoči po tem programu, morajo izpolnjevati tudi naslednje pogoje:

- kot zemljišča v zaraščanju se štejejo samo tista kmetijska zemljišča, na katerih je raba opuščena in se zaraščajo,
- pokrovnost dreves na zemljiščih v zaraščanju je 20 do 75%.

V primeru, da se ta zemljišča 20 ali več let ne uporabljajo za kmetijske namene, če pokrovnost dreves preseže 75% in če je debelina drevja nad 10 cm, taka zemljišča preidejo v gozd in zanje ni možno uveljavljati pravice do neposrednega plačila po tem ukrepu.

V smislu 80. člena zakona o kmetijskih zemljiščih (Uradni list RS, št. 59/96, 31/98 - odločba US, 68/00 - odločba US), odpravljanje zaraščanja pomeni krčenje drevesne zarasti in grmičevja, ki ne predstavlja posega v prostor.

Upravičenec lahko pridobi neposredno plačilo za odpravljanje zaraščanja le za tiste površine, ki so v naravi površine v zaraščanju (za katere je iz ortofoto posnetkov razvidno, da so v zaraščanju) in za katere v letu pred uveljavljanjem zahtevka za neposredno plačilo za odpravljanje zaraščanja ni uveljavljal zahtevkov za kakršnokoli vrsto kmetijske rabe.

Upravičenec lahko neposredno plačilo za odpravljanje zaraščanja pridobi samo enkrat v obdobju petletnega trajanja kmetijsko okoljskega programa, pri čemer se obveže, da bodo očiščena zemljišča v kmetijski rabi še vsaj pet let po odstranitvi zarasti.

Če upravičenec pridobi finančna sredstva za odpravljanje zaraščanja iz naslova agromelioracij in obnove nasadov, v okviru kmetijsko okoljskega programa ne more uveljavljati pravice do neposrednega plačila za ukrep I/2 Odpravljanje zaraščanja.

Ukrep I/2 Odpravljanje zaraščanja se lahko kombinira z ukrepoma II/7 Sonaravna reja domačih živali in III/2 Prestrukturiranje reje domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri samo enkrat v petih letih trajanja kmetijsko okoljskega programa, pri čemer obremenitev obdelanih kmetijskih zemljišč ne sme preseči 1,9 GVŽ/ha.

V primerih druge rabe, pa upravičenec lahko v prvem letu uveljavlja pravico do neposrednega plačila za odpravljanje zaraščanja, pri čemer mora v naslednjih letih na teh površinah izvajati vsaj enega od ostalih ukrepov kmetijsko okoljskega programa.

Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Ukrep I/3: Zmanjševanje erozije v sadjarstvu in vinogradništvu

	Vsebina
Cilj	• Zmanjševanje erozije v sadovnjakih in vinogradih
Mehanizem	• Neposredno plačilo za dodatno delo, ki je potrebno zaradi zahtevnejšega kmetovanja z namenom varovanja okolja
Izvedbeni ukrep	• Zasaditev obdelovalnih površin s primerno vegetacijo proti plazenju in zmanjševanje erozije
Pogoji	• Vpis v register sadovnjakov ali register pridelovalcev grozdja in vina (dodeljen MID) • Nagib sadovnjaka ali vinograda mora biti večji od 20% • Trajna zatravljenost sadovnjakov oziroma vinogradov • Travnne površine, drevesa oziroma trsi morajo biti negovani • Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta • Možno je zaoravanje le kemično netretiranih tropin in organske mase, ki je pridelana na kmetijskih gospodarstvih, razen hlevskega gnoja, ki ga je možno tudi dokupiti
Plačilo/ha	• 27.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> · Površine, na katerih se ukrep izvaja (ha) · Pokritost površin (zatravljenost) (ha) • <i>Dolgoročni:</i> · Zmanjšana nevarnost za erozijo · Zmanjševanje površinskega izpiranja talnih delcev

Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Ukrep I/4: Ohranjanje kolobarja

	Vsebina
Cilj	• Ohranjanje kolobarja na kmetijskih gospodarstvih zaradi izboljšanja lastnosti in rodovitnosti tal
Mehanizem	• Neposredno plačilo za dodatno delo, ki je potrebno zaradi zahtevnejšega kmetovanja z namenom varovanja okolja
Izvedbeni ukrep	• Kolobarjenje na njivskih površinah ter nadzorovana uporaba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev v poljedelstvu
Pogoji	• V petletno kolobarjenje morajo biti vključene najmanj 3 poljščine; delež metuljnic v kolobarju mora znašati vsaj 15%, delež žit pa ne sme preseči 60% • Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta • Uporaba blata in kompostov iz čistilnih naprav ni dovoljena • Pridelava brez uporabe regulatorjev rasti pri pšenici, rži, ječmenu, ovsu in tritikali • Uporaba fitofarmacevtskih sredstev na osnovi prognoze
Plačilo/ha	• 10.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> · Površine, na katerih se ukrep izvaja (ha) · Stabilizacija kolobarja (zasnova kolobarja) · Evidentirana raba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev • <i>Dolgoročni:</i> · Nadzorovana uporaba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev v poljedelstvu · Izboljšana kakovost prehrane (manj ostankov kemičnih sredstev v živilih) in zagotavljanje potencialnega zdravja potrošnikov · Manj reziduov v tleh · Izboljšana kvaliteta podtalnice

Kolobar mora biti zasnovan že ob vstopu v program, v petletno kolobarjenje pa morajo biti vključene vsaj 3 poljščine. V primeru višje sile ali spremembe tržnih razmer, morebitna zamenjava poljščin v kolobarju ne sme poslabšati kolobarja in negativno vplivati na okolje oziroma zmanjšati učinkovitosti izvajanja tega ukrepa.

Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Ukrep I/5: Ozelenitev njivskih površin

	Vsebina
Cilj	Ozelenitev njivskih površin
Mehanizem	Neposredno plačilo za dodatno delo, ki je potrebno zaradi zahtevnejšega kmetovanja z namenom varovanja okolja
Izvedbeni ukrep	Izboljšanje lastnosti in rodovitnosti tal ter zmanjševanje erozije in izpiranja hranil z ozelenitvijo njivskih površin preko jeseni in zime s primerno vegetacijo
Pogoji	- Ustrezen kolobar - Pokritost tal s prezimnimi poljščinami preko jeseni in zime - Setev prezimnih poljščin v obdobju od 1. 7. do 25. 10. tekočega leta, neposredno po pravilu glavnega posevka - Živa (prezimna) zelena odeja mora pokrivati njivske površine od 15. 11. tekočega leta do 15. 2. naslednjega leta - Obdelava ozelenjenih njivskih površinah je možna od 15. 2. naslednjega leta - Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta - Uporaba blata in kompostov iz čistilnih naprav ni dovoljena - Pridelava brez uporabe regulatorjev rasti pri pšenici, rži, ječmenu, ovsu in tritikali - Uporaba fitofarmacevtskih sredstev na osnovi prognoze
Plačilo/ha	20.000 SIT
Indikatorji	<i>Kontrolni:</i> - Površine, na katerih se izvaja ukrep (ha) - Zeleni pokrov preko jeseni in zime (ha) - Stabilizacija kolobarja (zasnova kolobarja) - Evidentirana raba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev <i>Dolgoročni:</i> - Izboljšanje potencialne rodovitnosti tal - Zmanjšana onesnaženost tal - Izboljšana kvaliteta podtalnice

Kolobar mora biti zasnovan že ob vstopu v program, v petletno kolobarjenje pa morajo biti vključene vsaj 3 poljščine. V primeru višje sile ali spremembe tržnih razmer, morebitna zamenjava poljščin v kolobarju ne sme poslabšati kolobarja in negativno vplivati na okolje oziroma zmanjšati učinkovitosti izvajanja tega ukrepa.

Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Ukrep I/6: Integrirano sadjarstvo

	Vsebina
Cilj	Nadzorovana uporaba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev v sadjarstvu
Mehanizem	Neposredno plačilo za dodatno delo, ki je potrebno zaradi zahtevnejšega kmetovanja z namenom varovanja okolja
Izvedbeni ukrep	Prehod na integrirano pridelavo v sadjarstvu
Pogoji	- Vpis v register sadovnjakov (dodeljen MID) - Število dreves mora znašati 120 dreves/ha pri orehu in kostanju, pri drugih sadnih vrstah pa mora biti večje od 200 dreves/ha - Zatravljenost sadovnjakov z negovano ledino - Drevesa morajo biti redno oskrbovana in negovana - Upoštevanje »Pravil slovenske integrirane pridelave sadja« - Kontrola v tekočem letu (pridobitev certifikata)
Plačilo/ha	60.000 SIT
Indikatorji	<i>Kontrolni:</i> - Površine pod integrirano pridelavo sadja (ha) - Evidentirana raba fitofarmacevtskih sredstev - Število pridobljenih certifikatov <i>Dolgoročni:</i> - Povečan delež površin pod integrirano pridelavo sadja (ha) - Izboljšana kakovost pridelanega sadja in zagotavljanje potencialnega zdravja potrošnikov - Zmanjšana nevarnost za erozijo

Skupna površina sadovnjakov posamezne sadne vrste, za katero se uveljavlja neposredno plačilo po ukrepu I/6 Integrirano sadjarstvo, mora biti najmanj 0,5 ha za jabolane in hruške ter najmanj 0,3 ha za ostale sadne vrste. Najmanjša velikost enote kmetijskega zemljišča iste rabe (posameznega sadovnjaka) pa mora biti najmanj 0,1 ha.

Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Ukrep I/7: Integrirano vinogradništvo

	Vsebina
Cilj	Nadzorovana uporaba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev v vinogradništvu
Mehanizem	Neposredno plačilo za dodatno delo, ki je potrebno zaradi zahtevnejšega kmetovanja z namenom varovanja okolja
Izvedbeni ukrep	Prehod na integrirano pridelavo v vinogradništvu
Pogoji	- Vpis v register pridelovalcev grozdja in vina (dodeljen MID) - Zatravljenost vinogradov z negovano ledino - Upoštevanje »Strokovnega elaborata o integrirani pridelavi grozdja in vina« - Upoštevanje identitete podeželske krajine - Kontrola v tekočem letu (pridobitev certifikata)
Plačilo/ha	60.000 SIT
Indikatorji	<i>Kontrolni:</i> - Površine pod integrirano pridelavo v vinogradništvu (ha) - Evidentirana raba fitofarmacevtskih sredstev - Število pridobljenih certifikatov <i>Dolgoročni:</i> - Povečan delež površin pod integrirano pridelavo v vinogradništvu (ha) - Izboljšana kakovost pridelanega grozdja in vina ter zagotavljanje potencialnega zdravja potrošnikov - Zmanjšana nevarnost za erozijo

Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Ukrep I/8: Integrirano vrtnarstvo

	Vsebina
Cilji	Nadzorovana uporaba substratov, gnojil in fitofarmacevtskih sredstev v vrtnarstvu
Mehanizem	Neposredno plačilo za dodatno delo, ki je potrebno zaradi zahtevnejšega kmetovanja z namenom varovanja okolja
Izvedbeni ukrep	Prehod na integrirano pridelavo v vrtnarstvu
Pogoji	- Upoštevanje »Smernic za integrirano pridelavo zelenjave« - Kontrola v tekočem letu (pridobitev certifikata)
Plačilo/ha	60.000 SIT
Indikatorji	<i>Kontrolni:</i> - Površine pod integrirano pridelavo vrtnin (ha) - Evidentirana raba fitofarmacevtskih sredstev - Število pridobljenih certifikatov <i>Dolgoročni:</i> - Povečan delež površin pod integrirano pridelavo vrtnin (ha) - Izboljšana kakovost pridelanih vrtnin in zagotavljanje potencialnega zdravja potrošnikov

Upravičenec lahko po tem ukrepu pridobi neposredno plačilo za integrirano pridelavo vrtnin na prostem in v zavarovanih prostorih.

Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje

Ukrep I/9: Ekološko kmetovanje

	Vsebina
Cilji	• Ekološko kmetovanje
Mehanizem	• Neposredno plačilo za dodatno delo, ki je potrebno zaradi zahtevnejšega kmetovanja z namenom varovanja okolja
Izvedbeni ukrep	• Pridelava s posebnim nadzorom in tehnološkimi omejitvami
Pogoji	• Upoštevanje »Pravilnika o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil« • Kmetijska zemljišča morajo biti v uporabi • Kontrola organizacije za kontrolo v tekočem letu (pridobitev pozitivnega poročila o opravljeni kontroli oziroma certifikata)
Plačilo/ha	• Njive-poljščine: 80.500 SIT • Vrtnine na prostem: 103.500 SIT • Vrtnine v zavarovanih prostorih: 120.750 SIT • Nasadi sadovnjakov z gostoto 120 dreves/ha pri orehu in kostanju ter nad 200 dreves/ha pri ostalih sadnih vrstah: 120.750 SIT • Travnški visokodebelni sadovnjaki z gostoto 90-200 dreves/ha: 50.000 SIT • Vinogradi, hmeljišča, drevesnice, nasadi špargljev: 120.750 SIT • Trajni travniki: 40.000 SIT • Pašniki: 20.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> · Evidenca o ekološkem kmetovanju (število kmetij, ha, število živali) · Obseg površin pod različnimi kulturami (ha) · Evidentirana raba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev · Število pridobljenih certifikatov • <i>Dolgoročni:</i> · Povečanje števila ekoloških kmetij (ha, število živali) · Izboljšana kakovost pridelane hrane in zagotavljanje potencialnega zdravja potrošnikov · Izboljšanje lastnosti tal · Manj reziduov v tleh

Upravičenec lahko uveljavlja pravico do neposrednega plačila za trajne travnike oziroma pašnike v uporabi le za ekološko rejo živine z obtežbo 0,2 do 1,9 GVŽ/ha obdelanih kmetijskih zemljišč.

Skupina II. Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine

Naravne danosti so specifična značilnost določenega območja. Da bi jih lahko ohranili ali vsaj vzdrževali na določenem nivoju, ukrepi II. skupine kmetijsko okoljskega programa predvidevajo uveljavljanje in ohranjanje ustreznega načina gospodarjenja v okviru tradicionalnih oblik kmetovanja, s poudarkom na zaščiti in varovanju naravnih danosti, rodovitnosti tal, biotske raznovrstnosti podeželja, biotopov in kulturnih elementov krajine.

Biotska raznovrstnost določenega ekosistema temelji na biološki pestrosti in variacijah znotraj vrst in med vrstami. Ukrepi so direktno usmerjeni na ohranjanje habitatov in ekosistemov, saj je variabilnost vrst in habitatov močno odvisna tudi od načina kmetovanja.

Ker sta biotska raznovrstnost in kulturna krajina na podeželju povezani tudi s kmetovanjem, ukrepi omogočajo vzpostaviti potrebno ravnovesje med njimi ob upoštevanju okoljske komponente, saj bi v nasprotnem primeru lahko izgubili bogato biološko in kulturno dediščino podeželja.

Ukrepi ohranjanja naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine tako vključujejo naslednje ukrepe:

- II/1 Planinska paša,
- II/2 Košnja strmih travnikov,
- II/3 Košnja grbinastih travnikov,
- II/4 Travniški sadovnjaki,
- II/5 Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali,
- II/6 Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin,
- II/7 Sonaravna reja domačih živali,
- II/8 Ohranjanje ekstenzivnega travinja.

Cilji, mehanizmi, pogoji in višine neposrednih plačil po posameznih ukrepih II. skupine so prikazani v nadaljevanju.

Skupina II. Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine

Ukrep II/1: Planinska paša

	Vsebina
Cilj	Planinska paša
Mehanizem	Neposredno plačilo na pašno površino za kritje stroškov dodatno vloženega dela za ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja
Izvedbeni ukrep	Paša na planinah v pašni sezoni
Pogoji	- Vpis v register planin/skupnih pašnikov (dodeljen MID) - Označene živali - Pašni red - Obtežba v pašni sezoni 0,2-1,9 GVŽ/ha (ob upoštevanju vseh živali na paši) - Če je navzoč pastir, je potrebno z njim skleniti pogodbo 1 pastir za največ 25 GVŽ krav molznic ali 40 GVŽ drugih živali - Predložiti je potrebno zapisnik o prigonu živali na planinsko pašo s predvidenim datumom odгона živali s planinske paše
Plačilo/ha	4.000 SIT + 3.000 SIT kot dodatek za pastirja
Indikatorji	<i>Kontrolni:</i> - Površine v planinski rabi (ha) - Število živali na paši - Pogodba s pastirjem <i>Dolgoročni:</i> - Ohranjanje obdelanosti gorskih območij - Ohranjanje značilne krajine in habitatov za mnoge rastlinske in živalske vrste - Zagotavljanje zdravih in kakovostnih živil živalskega izvora in potencialnega zdravja potrošnikov

Planina, na kateri se izvaja planinska paša, mora poleg navedenih pogojev izpolnjevati tudi naslednje zahteve:

- da je tradicionalna oblika individualne ali skupinske rabe kmetijskih zemljišč v gorskem svetu Slovenije,
- da predstavlja geografsko zaokroženo posest z gospodarskimi objekti (hlevi, mlekarne), stanovanjskimi objekti (stanovi, pastirske koče), lastno oskrbo z vodo za ljudi in živali (zajetja, vodnjaki, kali),
- da ima krajšo vegetacijsko dobo, pestre klimatske in talne razmere, raznovrstni živalski in rastlinski svet,
- da je na njej organizirana sezonska paša živali brez vsakodnevnega vračanja živali v domačo oskrbo,
- da je oddaljena najmanj 1 km od najbližjega koristnika,
- da se živali na planini pasejo vsaj 80 dni na nadmorski višini najmanj 750 m in na minimalno 5 ha travnatih površinah v rabi.

Pašni red mora biti v primeru skupne uporabe potrjen na občnem zboru pašne skupnosti v tekočem letu, kolikor gre za skupno uporabo planine ali planinskega pašnika.

Skupina II. Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine

Ukrep II/2: Košnja strmih travnikov

	Vsebina
Cilj	• Košnja strmih travnikov
Mehanizem	• Neposredno plačilo na površino za kritje stroškov dodatno vloženega dela za ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja
Izvedbeni ukrep	• Ročna košnja strmih travnikov z namenom preprečevanja zaraščanja in ohranjanja tradicionalnih oblik kmetovanja
Pogoji	• Nagib strmih travnikov 35 do 50% ali nad 50% • Najmanj enkratna košnja (ročna ali s samohodno kosilnico) in spravilo letno
Plačilo/ha	• Nagib strmih travnikov 35 do 50%: 7.500 SIT • Nagib strmih travnikov nad 50%: 10.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Površine, na katerih se izvaja ukrep (ha) • Površina pokošenih travnikov (ha) • <i>Dolgoročni:</i> • Preprečevanje zaraščanja • Ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja in značilne kulturne krajine • Ohranjanje naravnih posebnosti • Ohranjanje habitatov za mnoge rastlinske in živalske vrste

Na zavarovanih območjih se ukrep II/2 Košnja strmih travnikov izvaja na površinah, za katere Ministrstvo za okolje in prostor pripravi uradne evidence o strmih travnikih, z navedbo parcelnih števil in katastrskih občin (imena in šifre k.o.).

Ukrep II/3: Košnja grbinastih travnikov

	Vsebina
Cilj	• Košnja grbinastih travnikov
Mehanizem	• Neposredno plačilo na površino za kritje stroškov dodatno vloženega dela za ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja
Izvedbeni ukrep	• Ročna košnja grbinastih travnikov z namenom preprečevanja zaraščanja in ohranjanja tradicionalnih oblik kmetovanja
Pogoji	• Najmanj enkratna ročna košnja in spravilo letno • Minimalna površina grbinastega travnika mora biti 0,5 ha
Plačilo/ha	• 10.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Površine, na katerih se izvaja ukrep (ha) • Površina pokošenih travnikov (ha) • <i>Dolgoročni:</i> • Preprečevanje zaraščanja • Ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja in značilne kulturne krajine • Ohranjanje naravnih posebnosti • Ohranjanje habitatov za mnoge rastlinske in živalske vrste

Na zavarovanih območjih se ukrep II/3 Košnja grbinastih travnikov izvaja na površinah, za katere Ministrstvo za okolje in prostor pripravi uradne evidence o grbinastih travnikih, z navedbo parcelnih števil in katastrskih občin (imena in šifre k.o.).

Skupina II. Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine

Ukrep II/4: Travniški sadovnjaki

	Vsebina
Cilj	• Ohranjanje travniških sadovnjakov
Mehanizem	• Neposredno plačilo na površino za kritje stroškov dodatno vloženega dela za ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja
Izvedbeni ukrep	• Ohranjanje ekstenzivnih trajnih nasadov
Pogoji	• Vpis v register travniških sadovnjakov (dodeljen MID) • Vzdrževanje visokodebelnih ekstenzivnih sadovnjakov, ki vključuje tudi nego dreves in obnovo nasadov (dopolnjevanje praznih mest) • Oživitvena rez mora biti opravljena v 1. oziroma 2. letu vključitve v ukrep • Pri obnovi nasadov ni dovoljeno uporabljati šibkih podlag • Zatravljenost sadovnjakov z negovano ledino • Kosna ali pašna raba zatravljenih površin, pri čemer zgornja meja obtežbe ne sme preseči 1,9 GVŽ/ha • Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta • Uporaba fitofarmacevtskih sredstev na osnovi prognoze • Najmanj 90 in največ 200 dreves/ha oziroma najmanj 10 dreves v skupini na površini 0,1 ha
Plačilo/ha	• 27.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Negovane površine travniških sadovnjakov (ha) • Zmanjšana uporaba fitofarmacevtskih sredstev na osnovi prognoze • Evidentirana raba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev • <i>Dolgoročni:</i> • Zmanjšana nevarnost za erozijo • Ohranjanje starih tradicionalnih in avtohtonih sort sadnega drevja • Ohranjanje tradicionalnih oblik travniških sadovnjakov z eventualno dvonamensko rabo • Ohranjanje značilne krajine in habitatov za mnoge rastlinske ter ptičje in druge živalske vrste • Pestrejša ponudba proizvodov, katerih osnova so stare, aromatične sorte sadja

Skupina II. Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine

Ukrep II/5: Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali

	Vsebina
Cilj	• Ohranjanje avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali
Mehanizem	• Neposredno plačilo na GVŽ za ohranjanje avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali v proizvodnji
Izvedbeni ukrep	• Reja čisto pasemskih živali
Pogoji	• Zahtevki za neposredno plačilo se lahko uveljavlja samo za tiste pasme domačih živali, ki so navedene v posebnem seznamu ministra • Za živali, ki so predmet podpore po Programu genske banke, ni možno uveljavljati pravice do neposrednih plačil iz naslova tega ukrepa • Vodenje rodovniške knjige oziroma registra živali • Možen je nakup krme, pridelane na kmetijskih gospodarstvih in vitaminsko mineralnih dodatkov za prehrano živali • Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta
Plačilo/žival	• Govedo: 13.450 SIT • Prašiči: 4.035 SIT • Konji: 16.140 SIT • Drobnica: 2.017 SIT • Kokoši: 500 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Število živali v reji • Seznam avtohtonih in tradicionalnih pasem v reji po tem ukrepu • <i>Dolgoročni:</i> • Ohranjanje (ogroženih) avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali • Ohranjanje značilne kulturne krajine, ki je povezana z rejo določenih vrst in pasem domačih živali na krajevno običajen način • Zagotavljanje zdravih in kakovostnih živil živalskega izvora in potencialnega zdravja potrošnikov

Višina neposrednega plačila za 1 GVŽ znaša 13.450 SIT.

Skupina II. Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine

Ukrep II/6: Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin

	Vsebina
Cilj	Ohranjanje avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin
Mehanizem	Neposredno plačilo na površino za ohranjanje avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin v proizvodnji
Izvedbeni ukrep	Pridelava avtohtonih in tradicionalnih redkih sort kmetijskih rastlin
Pogoji	- Zahtevke za neposredno plačilo se lahko uveljavlja samo za tiste sorte kmetijskih rastlin, ki so navedene v posebnem seznamu ministra - Za kmetijske rastline, ki so predmet podpore po Programu genske banke, ni možno uveljavljati pravice do neposrednih plačil iz naslova tega ukrepa - Upoštevanje kolobarja - Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta - Uporaba blata in kompostov iz čistilnih naprav ni dovoljena - Pridelava brez uporabe regulatorjev rasti pri pšenici, rži, ječmenu, ovsu in tritikali - Uporaba fitofarmacevtskih sredstev na osnovi prognoze
Plačilo/ha	54.000 SIT
Indikatorji	<i>Kontrolni:</i> - Površine, na katerih se izvaja ukrep (ha) - Evidentirana raba gnojil in fitofarmacevtskih sredstev - Seznam avtohtonih in tradicionalnih sort v pridelavi po tem ukrepu <i>Dolgoročni:</i> - Ohranjanje (ogroženih) avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin - Ohranjanje značilne kulturne krajine, ki je povezana s pridelavo določenih vrst in sort kmetijskih rastlin na krajevno običajen način - Zagotavljanje kakovosti pridelane hrane in potencialnega zdravja potrošnikov

Skupina II. Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine

Ukrep II/7: Sonaravna reja domačih živali

	Vsebina
Cilj	• Sonaravna reja domačih živali
Mehanizem	• Neposredno plačilo na površino za kritje stroškov dodatno vloženega dela za ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja
Izvedbeni ukrep	• Sonaravna reja domačih živali z namenom ohranjanja travinja in preprečevanja zaraščanja ter zagotavljanja na kmetijskih gospodarstvih pridelane krme za živali ter zdravih in kakovostnih živinorejskih proizvodov
Pogoji	• Obtežba 0,5-1,9 GVŽ/ha • Najmanj enkratna raba (paša ali košnja) in spravilo letno • Poraba na kmetijskih gospodarstvih pridelane krme za lastne živali • Možen je nakup krme, pridelane na kmetijskih gospodarstvih in vitaminsko mineralnih dodatkov za prehrano živali • Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta
Plačilo/ha	• 9.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Površine, na katerih se izvaja ukrep (ha) • Evidentirana raba gnojil • Količina pridelane voluminozne krme • Število živali na ha obdelanih kmetijskih površin • <i>Dolgoročni:</i> • Živalim prijazna reja • Naravni krogotok snovi na kmetiji • Zmanjšano onesnaženje okolja z organskimi odpadki • Manjše obremenjevanje tal in voda • Zagotavljanje zdravih in kakovostnih živil živalskega izvora in potencialnega zdravja potrošnikov

Ukrep II/7 Sonaravna reja domačih živali se lahko kombinira z ukrepom I/2 Odpravljanje zaraščanja samo enkrat v petih letih trajanja kmetijsko okoljskega programa, pri čemer obremenitev ne sme preseči 1,9 GVŽ/ha.

Skupina II. Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine

Ukrepi II/8: Ohranjanje ekstenzivnega travinja

	Vsebina
Cilj	• Ohranjanje ekstenzivnega travinja
Mehanizem	• Neposredno plačilo na površino za ohranjanje ekstenzivnih oblik kmetovanja
Izvedbeni ukrep	• Gospodarna raba travinja z namenom preprečevanja zaraščanja
Pogoji	• Obtežba 0-0,5 GVŽ/ha • Najmanj enkratna raba (paša ali košnja) in spravilo letno • Košnja v obdobju po polnem cvetenju glavnih vrst trav • Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta
Plačilo/ha	• 5.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Pokošene travnate površine (ha) • Število živali • Količina pridelane voluminozne krme • Evidentirana raba gnojil • <i>Dolgoročni:</i> • Preprečevanje zaraščanja • Ohranjanje habitatov in biotske raznovrstnosti • Ohranjanje krajine in mozaične strukture podeželskih območij • Ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja

Skupina III.: Varovanje zavarovanih območij

Del kmetijsko okoljskega programa so tudi ukrepi pomoči v zavarovanih območjih, kot so vodno varstvena območja ter narodni, regionalni in krajinski parki, naravni rezervati, naravni spomeniki in ekološko pomembna območja.

Uradne evidence o zavarovanih območjih (z navedbo parcelnih števil in katastrskih občin - imena in šifre k.o.) vodi in Agenciji RS za kmetijske trge in razvoj podeželja ter Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano posreduje Ministrstvo za okolje in prostor, ki zagotavlja tudi izvajanje monitoringa o stanju okolja, habitatih in biotski raznovrstnosti.

Ukrepi bodo z izravnavo stroškov zaradi posebnih okoljskih razmer prispevali tudi k ohranjanju krajinskih elementov in površin za razvijanje biotopov.

Da bi ohranili obdelanost in poseljenost krajine s posebnim statusom, kmetijsko okoljski program predvideva naslednje ukrepe:

- III/1 Ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zavarovanih območjih,
- III/2 Prestrukturiranje reje domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri,
- III/3 Ohranjanje habitatov ogroženih vrst ptic,
- III/4 Pokritost tal na vodno varstvenem območju,
- III/5 Zatravljanje in praha.

Cilji, mehanizmi, pogoji in višine neposrednih plačil po posameznih ukrepih III. skupine so prikazani v nadaljevanju.

Skupina III.: Varovanje zavarovanih območij

Ukrep III/1: Ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zavarovanih območjih

	Vsebina
Cilj	• Ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zavarovanih območjih
Mehanizem	• Neposredno plačilo na površino za kritje stroškov dodatno vloženega dela za ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja na zavarovanih območjih
Izvedbeni ukrep	• Ukrepi I/1-I/9, II/1-II/8
Pogoji	• Kmetijsko gospodarstvo se mora nahajati na zavarovanem območju • Kmetijsko gospodarstvo mora izvajati najmanj enega od ukrepov I/1-I/9, II/1-II/8 skladno s predpisanimi pogoji • Izvajanje tradicionalnega kmetovanja na krajevno običajen način • Kmetovanje v skladu s sprejetim programom upravljanja (če je program že sprejet) • Potrdilo, da se kmetijsko gospodarstvo ali posamezna kmetijska zemljišča nahajajo na zavarovanem območju
Plačilo	• 10% dodatek na višino plačil za ukrepe I/1-I/9, II/1-II/8
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Površine znotraj zavarovanih območij, na katerih se izvajajo ostali ukrepi kmetijsko okoljskega programa (ha) • Število živali • <i>Dolgoročni:</i> • Ohranjanje sonaravnega kmetovanja • Ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zavarovanih območjih • Ohranjanje habitatov in biotske raznovrstnosti

Potrdila o tem, da se kmetijska zemljišča upravičenca nahajajo na zavarovanem območju parka, upravičenec dobi na upravi parka oziroma območnih zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Skupina III.: Varovanje zavarovanih območij

Ukrep III/2: Prestrukturiranje reje domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri

	Vsebina
Cilj	• Prestrukturiranje reje domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri
Mehanizem	• Neposredno plačilo na površino travinja za kritje stroškov dodatno vloženega dela zaradi varovanja črede pred napadi velikih zveri
Izvedbeni ukrep	• Prestrukturiranje reje domačih živali z namenom ohranjanja travinja in preprečevanja zaraščanja ter zagotavljanja sobivanja z velikim zvermi
Pogoji	• Obtežba 0,5-1,9 GVŽ/ha • Paša živine, razen drobnice • Če je na paši drobnica, mora biti čreda stalno varovana
Plačilo/ha	• 7.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Površine, na katerih se izvaja ukrep (ha) • Število živali na paši • <i>Dolgoročni:</i> • Ohranjanje travinja in preprečevanje zaraščanja • Zmanjšanje konflikta med velikimi zvermi in kmetovanjem • Zmanjšano število napadov velikih zveri • Sobivanje velikih zveri in domačih živali

Kot osrednje območje pojavljanja velikih zveri se upošteva tisto območje, ki ga s posebnim aktom opredeli Vlada RS.

Skupina III.: Varovanje zavarovanih območij

Ukrep III/3: Ohranjanje habitatov ogroženih vrst ptic

	Vsebina
Cilj	• Povečevanje deleža travinja, ki omogoča uspešno gnezditve travniških ptic na IBA območjih
Mehanizem	• Neposredno plačilo na površino za kritje stroškov dodatno vloženega dela zaradi okoljevarstvenih in krajinskih zahtev
Izvedbeni ukrep	• Ohranjanje ekstenzivnega travinja in omejkov (drevesne in grmovne zarasti) znotraj IBA območij
Pogoji	• Kmetijsko gospodarstvo oziroma posamezne parcele kmetijskega gospodarstva se morajo nahajati na zavarovanem IBA območju • Osnovna obtežba 0,5-1,9 GVŽ/ha • Pri pašni rabi obtežba do 15. 6. ne sme preseči 0,75 GVŽ/ha • Košnja po cvetenju trav (po 15. 7. na območju osrednje Slovenije) in spravilo • Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta • Robne pasove dreves in živih mej je potrebno obrezovati in redčiti vsako drugo leto
Plačilo/ha	• 7.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Travnate površine, na katerih se izvaja ukrep (ha) • Površine znotraj IBA območij, ki so pokošene oziroma popasene skladno s pogoji (ha) • Evidentirana raba gnojil • <i>Dolgoročni:</i> • Ohranjanje značilne krajine in habitatov za mnoge rastlinske ter ptičje in druge živalske vrste • Velikost populacije indikatorskih vrst ptic • Razširjenost indikatorskih rastlinskih vrst

Skupina III.: Varovanje zavarovanih območij

Ukrep III/4: Pokritost tal na vodno varstvenem območju

	Vsebina
Cilj	Ohranjanje obdelane in poseljene krajine s posebnim statusom
Mehanizem	Neposredno plačilo na površino za kritje stroškov dodatno vloženega dela zaradi okoljevarstvenih in krajinskih zahtev ter za ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja
Izvedbeni ukrep	Ohranjanje zelenega pokrova na vodno varstvenem območju preko celega leta
Pogoji	- V »Slovenski kmetijsko okoljski program« mora biti vključeno celotno kmetijsko gospodarstvo, če leži na vodno varstvenem območju oziroma vsa tista kmetijska zemljišča v uporabi, ki se nahajajo na vodno varstvenem območju - Potrdilo, da se kmetijsko gospodarstvo oziroma posamezna kmetijska zemljišča nahajajo na zavarovanem območju - Ustrezen kolobar - Celoletni zeleni pokrov - Gnojenje na podlagi gnojilnega načrta - Enkratni odmerek N ne sme preseči 30 kg/ha - Uporaba mineralnih gnojil in fitofarmaceutskih sredstev mora biti 20% nižja od priporočil dobre kmetijske prakse, ki v nobenem primeru ne smejo biti kršena - Uporaba le na kmetiji pridelane organske mase (odpadkov) - Zgornja meja obtežbe ne sme preseči 1,9 GVŽ/ha - Posevkom, stanju tal in času primerna obdelava površin - Vsaj 2-kratna košnja in spravilo na travinju - Redna kontrola talnice na nitrate, fosfate in pesticide - Ugotavljanje ostankov nitratov v tleh po pravilu in/ali pred zimo - Redna analiza vsebnosti P in K v tleh ter pH vrednosti tal
Plačilo/ha	- Njive: 60.000 SIT - Trajni nasadi: 30.000 SIT - Travinje: 30.000 SIT
Indikatorji	<i>Kontrolni:</i> - Celoletni zeleni pokrov (ha) - Evidentirana raba gnojil in fitofarmaceutskih sredstev <i>Dolgoročni:</i> - Zmanjšano onesnaženje podtalnice - Ohranjanje in izboljšanje kvalitete podtalnice

Za celoletni zeleni pokrov so primerni posevki trav, detelj, travnodeteljnih mešanic, ozimnih žit, krmnih koševin, ozimne oljne ogrščice ...

Okoljevarstveni standardi v nobenem primeru ne smejo biti kršeni.

Aplikacija gnojevke in gnojnice je v skladu z gnojilnim načrtom možna največ 14 dni pred setvijo. Gnojenje s hlevskim gnojem je možno le pred setveno obdelavo na njivah. Travinje je možno gnojiti le s PK gnojili, gnojenje s hlevskim gnojem po zadnji košnji pa ni dovoljeno.

Skupina III.: Varovanje zavarovanih območij

Ukrep III/5: Zatravljanje in praha

	Vsebina
Cilj	• Ohranjanje obdelane in poseljene krajine s posebnim statusom
Mehanizem	• Neposredno plačilo na površino za kritje stroškov dodatno vloženega dela zaradi okoljevarstvenih in krajinskih zahtev ter za ohranjanje tradicionalnih oblik kmetovanja
Izvedbeni ukrep	• Zatravljanje in zelena praha
Pogoji	• Izvajanje ukrepa le na zavarovanih vodno varstvenih območjih • Travnate površine morajo biti negovane
Plačilo/ha	• 60.000 SIT
Indikatorji	• <i>Kontrolni:</i> • Število ha spremenjene rabe • Travnate površine (ha) • <i>Dolgoročni:</i> • Trajna zatravljenost • Izboljšana kvaliteta podtalnice

Neposredno plačilo za ta ukrep se lahko izplača le za tiste površine, ki so bile v letih 2000-2001 še njivske površine. Njivske površine morajo biti zatravljene za obdobje trajanja pogodbe (5 let) oziroma 20 let v primeru podaljšanja trajanja kmetijsko okoljskega programa.

IV. skupina: Izobraževanje in promocija

V okviru Slovenskega kmetijsko okoljskega programa je posebna pozornost namenjena tudi izobraževanju in promociji, ki sicer nista zasnovana kot posebna ukrepa. Izobraževalni programi, ki so namenjeni kmetom in uslužbencem državne uprave ter javnih zavodov, poleg boljšega razumevanja odnosa med kmetijstvom in okoljem, prispevajo tudi k raznolikosti, konkurenčnosti in promociji kmetijskih gospodarstev, nenazadnje pa izobraževanje omogoča tudi uspešnejše izvajanje ukrepov kmetijsko okoljskega programa.

Namen izobraževanja kmetov ter uslužbencev državne uprave in javnih zavodov je:

- usposobiti zaposlene v kmetijstvu za popolnejše izvajanje nalog v okviru prestrukturiranja kmetijstva,
- zagotavljati pomoč pri izvedbi kvalitativnega prestrukturiranja kmetijstva,
- zagotavljati pomoč pri izvajanju in izpopolnitvi postopkov kmetijske pridelave, skladnih z ohranjanjem in razvojem kmetijske krajine, varovanjem okolja in biotske raznovrstnosti, zagotavljanjem higienskih standardov ter okolju in živalim prijazne reje,
- posredovanje znanja kmetom za vzpostavitev in vodenje ekonomsko učinkovitih kmetij,
- izboljšanje ekonomske, socialne in ekološke funkcije kmetij.

Izobraževalni proces bo potekal na različne načine, vključno s/z:

- posredovanjem znanja na delovnem mestu,
- kratkimi tečaji izven delovnega mesta,
- pridobivanjem praktičnih izkušenj,
- delavnicami in predavanji,
- obiski demonstracijskih kmetij, sejmov,
- svetovanjem,
- publikacijami,
- izobraževanjem za potrebe lokalnih skupnosti.

Sodelovanje v procesu izobraževanja je za upravičence, ki so vključeni v kmetijsko okoljski program obvezno. Sredstva bodo izplačana nosilcem izobraževalnih programov, ki jih bo izbralo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano na osnovi javnega razpisa.

Upravičenec do neposrednih plačil iz naslova kmetijsko okoljskega programa mora v času trajanja petletne obveznosti opraviti najmanj 15-urni izobraževalni program ter sodelovati vsaj na enem demonstracijskem prikazu oziroma prireditvi. V prvem letu vključitve v program se mora upravičenec obvezno udeležiti enega 3-urnega uvodnega predavanja na izbrano temo. Po končanem izobraževalnem procesu upravičenec prejme potrdilo o vsebini, izvajalcu in številu opravljenih ur, ki ga je dolžan predložiti ob vsakoletnem uveljavljanju neposrednih plačil za ukrepe kmetijsko okoljskega programa.

Da bi kmetijsko okoljski program predstavili čim širšemu krogu ljudi in ozavestili javnost o pomembnosti trajnostnega ohranjanja in razvoja kmetijstva na podeželju, bodo izdane tudi tematske publikacije in izdelani prikazi programa na spletnih straneh. Informiranje javnosti o sonaravno pridelanih kmetijskih proizvodih in živilih ter o novostih, ki jih prinaša Slovenski kmetijsko okoljski program, bo potekalo preko sredstev javnega obveščanja (televizija, radio, plakati, zloženke) in ob posebnih dogodkih, kot so sejmi, javne predstavitve ipd. Izvajalci za te namene bodo izbrani na podlagi javnega razpisa Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

5.10 Kombiniranje ukrepov Slovenskega kmetijsko okoljskega programa

Možnosti kombiniranja ukrepov na istih površinah v okviru kmetijsko okoljskega programa so prikazane v razpredelnici 4.

Če pri posameznem ukrepu ni drugače navedeno, je zahtevek za neposredna plačila v okviru kmetijsko okoljskih ukrepov mogoče uveljavljati tudi za površine, za katere se uveljavlja izravnalno plačilo za območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo in za površine, za katere se uveljavlja tržno cenovne podpore.

Razpredelnica 4: Kombinacije ukrepov Slovenskega kmetijskega okoljskega programa na istih površinah

		Odpravljanje zaraščanja	Zmanjšanje erozije v sadjarstvu in vinogradništvu	Ohranjanje kolobarja	Ozelenitev njivskih površin	Integrirano sadjarstvo	Integrirano vinogradništvo	Integrirano vrtnarstvo	Ekološko kmetovanje	Planinska paša	Košnja strmih travnikov	Košnja grbinastih travnikov	Travniški sadovnjaki	Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin	Sonaravna reja domačih živali	Ohranjanje ekstenzivnega travinja	Ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zav. obm.	Prestrukturiranje reje dom. živali v osred. obm. pojavljanja vel. zveri	Ohranjanje habitatov ogroženih vrst ptic	Pokritost tal na vodno varstvenem območju	Zatravljanje in praha	
		I/2	I/3	I/4	I/5	I/6	I/7	I/8	I/9	II/1	II/2	II/3	II/4	II/6	II/7	II/8	III/1	III/2	III/3	III/4	III/5	
Odpravljanje zaraščanja	I/2	X	X	X	X	X	X	X	X	X, A	X	X	X	X	X, A	X	A	X, A	N	N	N	I/2
Zmanjšanje erozije v sadjarstvu in vinogradništvu	I/3	X	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N		N	N		N	N	N	N	I/3
Ohranjanje kolobarja	I/4	X	N			N	N	N	N	N	N	N	N		N	N		N	N	N	N	I/4
Ozelenitev njivskih površin	I/5	X	N			N	N	N	N	N	N	N	N		N	N		N	N	N	N	I/5
Integrirano sadjarstvo	I/6	X	N	N	N		N	N	N	N	N	N	N		N	N		N	N	N	N	I/6
Integrirano vinogradništvo	I/7	X	N	N	N	N		N	N	N	N	N	N		N	N		N	N	N	N	I/7
Integrirano vrtnarstvo	I/8	X	N	N	N	N	N		N	N	N	N	N		N	N		N	N	N	N	I/8
Ekološko kmetovanje	I/9	X	N	N	N	N	N	N		N			N		N	N				N	N	I/9
Planinska paša	II/1	X, A	N	N	N	N	N	N	N		N	N	N	N	N	N		N	N	N	N	II/1
Košnja strmih travnikov	II/2	X	N	N	N	N	N	N		N		N		N						N	N	II/2
Košnja grbinastih travnikov	II/3	X	N	N	N	N	N	N		N	N		N	N						N	N	II/3
Travniški sadovnjaki	II/4	X	N	N	N	N	N	N	N	N		N			N	N		N			N	II/4
Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin	II/6	X								N	N	N			N	N		N	N	N	N	II/6
Sonaravna reja domačih živali	II/7	X, A	N	N	N	N	N	N	N	N			N	N		N				N	N	II/7
Ohranjanje ekstenzivnega travinja	II/8	X	N	N	N	N	N	N	N	N			N	N	N			N	N		N	II/8
Ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zav. območjih	III/1	A																		N	N	III/1
Prestrukturiranje reje dom. živali v osred. obm. pojavljanja vel. zveri	III/2	X, A	N	N	N	N	N	N		N			N	N		N			N	N	N	III/2
Ohranjanje habitatov ogroženih vrst ptic	III/3	N	N	N	N	N	N	N		N				N		N		N		N	N	III/3
Pokritost tal na vodno varstvenem območju	III/4	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N		N	N		N	N	N		N	III/4
Zatravljanje in praha	III/5	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N		III/5
		I/2	I/3	I/4	I/5	I/6	I/7	I/8	I/9	II/1	II/2	II/3	II/4	II/6	II/7	II/8	III/1	III/2	III/3	III/4	III/5	

Ukrep I/1 Zmanjšanje obremenitve obdelanih kmetijskih zemljišč in ukrep II/5 Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali se med seboj ne moreta kombinirati, posamezno pa se lahko kombinirata z ukrepom III/1 Ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zavarovanih območjih.

N: Kombinacija ni možna

□: Kombinacija je možna

X: Možna je kombinacija, pri kateri se v obdobju trajanja kmetijskega okoljskega programa v enem letu na izbranih površinah izvaja ukrep I/2 Odpravljanje zaraščanja, nato pa se mora na teh istih površinah pet let izvajati eden od ostalih ukrepov tega programa

A: Na istih površinah se enkrat v petih letih trajanja kmetijskega okoljskega programa navedeni ukrepi lahko kombinirajo z ukrepom I/2 Odpravljanje zaraščanja že v letu uveljavljanja neposrednih plačil za ta ukrep

5.11 Monitoring in ocenjevanje ukrepov Slovenskega kmetijskega okoljskega programa

Namen monitoringa in ocenjevanja je zbiranje informacij o izvajanju Slovenskega kmetijskega okoljskega programa, ki bodo služile morebitnim spremembam in dopolnitvam tega programa.

Z monitoringom se bodo v času trajanja programa zbirali podatki o izvajanju posameznih ukrepov, monitoring ukrepov pa bo tudi pokazal, kako se pogodbene obveznosti dejansko izvajajo v praksi. Podatki se bodo zbirali na način, ki bo omogočal prilagajanje programa potrebam, ki bodo postale evidentne tekom izvajanja programa.

Ocenjevanje programa predstavlja bolj detajlno analizo vpliva ukrepov, ki bo izvedena na podlagi predhodno določenih ciljev, podatkov monitoringa in drugih relevantnih virov informacij. Ocenjevanje bo temeljilo na socioekonomskih, kmetijskih in okoljskih vidikih območja, kjer se določeni ukrepi izvajajo. Tako bo ob koncu leta 2001 izdelana preliminarne ocena programa, na podlagi katere bodo pripravljene eventualne spremembe in dopolnitve programa.

Vse parametre, na katere vplivajo kmetijsko okoljski ukrepi, je praktično nemogoče spremljati in analizirati. Zato so v okviru Slovenskega kmetijskega okoljskega programa opredeljeni tudi indikatorji, na podlagi katerih bodo ocenjeni učinki posameznih ukrepov. Kontrolni (kratkoročni) in dolgoročni indikatorji so navedeni pri posameznih ukrepih.